

Att hitta känslan

KULTUR OCH LOKAL UTVECKLING

Att hitta känslan
KULTUR OCH LOKAL UTVECKLING

Kultur i Väst skriftserie nr 2 | 2012

Redaktionsgrupp:

Anette Krantz, Bengt Källgren, Simon Roos
samt textförfattarna.

Copyright © Helena Fernández, David Karlsson
och Kultur i Väst.

AD och grafisk form: Anette Krantz.

Foto: Uppgift om upphovsman vid respektive foto.

Omslagsbild: Ole Hein Pederssen, Århus.

Tryck: Cela 2012.

ISBN 978-91-87229-00-8

Grunden för alltihop	7
<i>David Karlsson</i>	
Vevring	18
<i>Helena Fernandez</i>	
Åmål	34
<i>Helena Fernandez</i>	
Vara	48
<i>Helena Fernandez</i>	
Hammarkullen	60
<i>Helena Fernandez</i>	
Århus	76
<i>Helena Fernandez</i>	
Litteratur	94

grunden för alltihop

• VEVRING

SVERIGE

• ÅMÅL

• VARA

• HAMMARKULLEN

DANMARK

• ÅRHUS

När man läser berättelserna i denna skrift går det inte att undvika att bli imponerad, ja upprymd. På så många platser och i så många sammanhang pågår processer som vittnar om framtidstro och handlingskraft.

I Åmål inrättas ett nordiskt litteraturhus. I Vara njuter man av framgångarna med sitt konserthus och planerar nya framtidssatsningar. I Hammarkullen i Göteborg lär sig ungdomar spela klassisk musik inspirerade och påhejade av Göteborgssymfonikerna. En kommunal områdeschef beskriver *El Sistema*, vilket denna från Venezuela importerade idé och metod kallas, som ett "demokratibygg". I norska Vevring har man under mer än trettio år varje sommar genomfört en utställning av samtidskonst som inte bara engagerar hela bygden och lyckats väcka konstvärldens intresse och respekt, utan givit det lilla fjordsamhället en modern identitet. I Århus på Jylland bygger man just nu om stora delar av centrala staden. I centrum av den moderna europeiska storstad århusborna ser framför sig kommer det att stå ett nybyggt folkbibliotek och medborgarhus med multimediala möjligheter. Under planeringsprocessen har man utvecklat en egen modell för medborgarinflytande.

Gemensamt för de berättelser vi får ta del av här är att "kulturen" spelar en huvudroll i de processer som satts igång. På så sätt kan de fem historierna sägas vara typiska för diskussioner som de senaste decennierna förts om stadsplanering och lokal och regional utveckling. Det talas i många sammanhang allt oftare om "kultur som utvecklingsfaktor" och "kulturdriven utveckling".

I Västra Götaland har det under dessa år uppstått en rad lyckade exem-

pel på sådan utveckling. Nya kulturinstitutioner har etablerats på oväntade platser. Det är inte bara i Vara som invånarna sträcker på sig, stolta över det omtalade konserthuset, även i Skärhamn på Tjörn är det många som nu ser vilken betydelse det Nordiska akvarellmuseet fått för utvecklingen av ett kustsamhälle som tidigare varit helt beroende av fiske och sjöfart. Musikfestivaler har dragits igång runt om i regionen, från Kalv i Svenljunga till Krokstrand i Strömstad. I Gerlesborg och Fengersfors har konstnärer och kulturutövare gaddat sig samman och samordnat sina resurser och i Uddebo, i Tranemo kommun, har entusiaster börjat renovera och upprusta ett gammalt gult hus från 1892 som så småningom kanske blir till ett viktigt centrum för bygden, ja som redan innan det är iordningställt verkar ha blivit till något av det "möjligheternas hus" som föresvävar dess ivriga utvecklare.

Många andra projekt och processer har satts igång. Påhittigheten och skaparkraften tycks obändig. En del av dessa kulturella initiativ är spektakulära och väl kända, andra pågår än så länge i det tysta. Men det är inte bara i det fria det växer – i det så kallade fria kulturlivet och i det myllrande föreningslivet, i civilsamhällets alla olika uppenbarelseformer – även i de kommunala korridorerna börjar kulturens betydelse för samhällsutvecklingen tas på allvar. De allra mest häpnadsväckande kommunala konstprocesserna har nog satts i gång Gullspång, men inte mindre än nio kommuner i Västra Götalandsregionen har tagit beslut om att arbeta med *Cultural Planning* en samhällsplaneringsmetod som tar sin utgångspunkt i ett samhälles kulturella resurser.

När Ruhr-området i Tyskland år 2010 var europeisk kulturhuvudstad hade man som slogan: "Från industrikultur till kulturindustri". Det är en formulering som fångar en berättelse som ofta berättas: industriproduktionen flyttar från den utvecklade världen till de snabbväxande ekonomierna på södra halvklotet, till Sydamerika och Asien. Kvar i Europa blir industriella ruiner, minnesmärken från en tid då välståndet skapades i fabriken. Och nu måste vi, om vi ska klara oss i den globala konkurrensen, fylla dessa industrisamhällets mäktiga katedraler med nytt innehåll. Det är där de kulturella och kreativa näringarna kommer in i bilden.

”Ett samhälle som hindrar eller missbrukar sina kreativa resurser kan aldrig blomstra”, hävdade redan 2001 John Howkins, en av den kreativa ekonomins mest inflytelserika talesmän. ”Men om vi förstår oss på och kan hantera denna nya kreativa ekonomi, då kommer individerna att tjäna på det och samhället att belönas”. Eller som det heter, på omisskännlig brysselsk prosa, i EU:s grönbok *Att ta tillvara potentialen i den kulturella och kreativa sektorn* från 2010: ”Fabriksgolven ersätts efter hand med kreativa gemenskaper som har som råvara sin förmåga att tänka ut, skapa och innovera”.

Västra Götalandsregionens tidigaste och tydligaste exempel på viljan att ta steget från industrikultur till kulturindustri var satsningen på Film i Väst. Denna kom inte bara att gjuta nytt liv i Nohab-området i Trollhättan, där det förr i tiden tillverkades lok och vattenturbiner, utan även att i grunden förändra den svenska filmindustrin, såväl ekonomiskt som konstnärligt. Och besöker man idag Gothenburg Film Studios på norra älvstranden i Göteborg kan man på en vägg i en av de gamla lagerlokaler som nu byggts om till en modern filmstudio läsa en kärnfull sammanfattning av samma historia: ”Först kom varven. Sedan kom Volvo. Nu kommer filmindustrin till Göteborg.”

Frågan är: hur gör man för att sätta igång eller stärka sådana kulturdrivna utvecklingsprocesser? Går det?

Historiker har länge intresserat sig för vad som brukar kallas ”kreativa miljöer”, det vill säga platser och stunder i historien som exploderat av nyskapande: från renässansens Florens eller Wien vid sekelskiftet 1900 till Kaliforniens Silicon Valley, ett sekelskifte senare.

Nina Burton, poeten och essäisten, har levande skildrat en sådan miljö: London under Shakespeares tid. ”Mycket samverkade till kulturens blomstring” skriver hon: ”Handeln ökade genom nyupptäckta kontinenter, nya industrier och den växande efterfrågan på engelskt ylle. Samtidigt kom världen till England som aldrig förr, och män från Londons baggator fick plötsligt

chansen att resa jorden runt.” Det sena femtonhundralets London, världens då största stad, var ingalunda någon idyll. Klyftorna mellan rika och fattiga var stora. Medellivslängden blott 38 år. Pest och andra sjukdomar härjade. I denna malström blomstrade alltså kulturen:

Framför allt kunde man komma rakt in i tidens kunskapsexplosion, för genom tryckkonsten flödade dittills onåbara texter in från övriga Europa. De som inte kunde läsa tillägnade sig kulturen på andra sätt. Musiken var viktig – spelmän kunde få arbete överallt, och Francis Drake tog med en hel stråkkvartett under sin världsomsegling. Men ännu viktigare var dramatiken. I London gick varje vecka omkring 20 000 människor på teatern, där hög och låg kunde se samma pjäser, fast hovet satt avskilt från parterrens högljudda ståplatspublik. Genom den ständiga efterfrågan på nya pjäser fostrades en hel generation av dramatiker.

Globeteatern, där Shakespeares dramer spelades, låg i stökiga nöjeskvarter. Här fanns flera fängelser, en skamstock och vägg i vägg med teatern en lokal där björnas hetsades mot varandra, till allmän förnöjelse. Högt och lågt om vartannat. Teaterägarna drev ofta även bordeller. Inte långt därifrån låg den gamla London Bridge, byggd på elvahundralet. Bron var, skriver Burton, ”ett nästan osannolikt mikrokosmos av världen”:

Där trängdes tiggare, köpmän, tjuvar, pilgrimer, sjömän, munkar och hovmän, som tillsammans gav ett tvärsnitt av hela samhället. Där skvallrades om allt som hände, både vid hovet och på kontinenten – det var bara att lyssna. Där hade rebeller försökt inta staden, och där hade världshandeln sin knutpunkt. Där hölls också Londons processioner och fester. Inför midsommardagen smyckades bron med johannesört, jasmin och björklöv, och sedan fylldes den av dans och festtåg till långt in på natten. Då lyste hela den blomsterklädda bron av ljus. Det var magiskt som i Shakespeares ”En midsommarnattsdröm”.

Det är lätt att dras med i Nina Burtons skildring av denna kokande kreativa miljö. Men har det slaget av historiska återblickar någon relevans för dagens alla försök att skapa ”kreativa städer” eller få till stånd ”kulturdriven regional

utveckling"? Jag vet inte, men sådana historiska miljöer återopas inte sällan av politiker och planerare som vill åstadkomma just detta. Oräkneliga är försöken, världen över, att skapa "nästa Silicon Valley".

I efterhand är det inte svårt att konstatera var kreativitet uppstått. Men går det, det är alltså frågan, att skapa, att planera fram eller med politiska medel befrämja framväxten av kreativa miljöer? För att kunna besvara den frågan måste vi kunna svara på en än mer grundläggande fråga. Vänder vi blicken mot Nina Burtons London vid sekelskiftet 1600 kan det formuleras på följande sätt: Vad är det som orsakar den kulturella blomstringen? Är det nöden och eländet? Den ekonomiska utvecklingen och ansamlandet av väldiga förmögenheter? Är det de internationella kontakterna? Kommunikationen med omvärlden? Kulturblandningen? Eller är det möjligen informationsteknologins utveckling, boktryckarkonsten?

Hur vi än svarar är en sak säker: bilden är sammansatt. Inga enkla mekaniska orsakssamband som kan ge oss förklaringen till uppkomsten av Shakespeares sonetter. Det finns emellertid lovande försök att, på ett systematiskt sätt och utan att ge avkall på komplexiteten, både förstå och arbeta för att stärka kulturens roll i samhällsutvecklingen.

En kall men solig lördag i februari 2012 föreläser Pier Luigi Sacco under kristallkronorna på Stora Teatern i Göteborg. Sacco är kulturekonom, verksam vid universitetet i Milano, och en av Europas mest eftersökta talare när frågor om kultur och ekonomisk utveckling ska diskuteras.

Sacco var med och utformade en uppmärksam kulturstrategi för Vancouver 2007 och har undersökt potentialen för kulturell utveckling i flera italienska regioner. Han är i Sverige eftersom han inlett ett samarbete kring samma frågor med Region Halland.

Det som kännetecknar den metod för kulturutveckling som Sacco utarbetat är att den inte förenklar sambanden, utan tvärtom försöker fånga

kulturens inverkan på samhällsutvecklingen i hela dess komplexitet. Och, minst lika viktigt, att metoden, trots att den visar hur ett rikt kulturliv skapar värden och kan vara nyttig på en rad samhällsområden, *inte instrumentaliserar* kulturen.

Det sistnämnda kan vara värt att dröja vid. För under det senaste åren, när kulturekonomin vuxit och diskussionen om kulturdriven utveckling spridits i avfolkningsbygder och städer plågade av växande arbetslöshet, har också farhågor om en instrumentalisering av kulturen aktualiserats. Finns det inte en risk, undrar kritikerna, att kulturen och konsten berövas sin mening? Att konsten reduceras till ett medel för andra syften, om än goda?

Den som hyser sådana farhågor bör läsa vidare i denna bok. Det måste nämligen inte vara så att nytta och egenvärde utesluter varandra. Något – till exempel den musik som skapas av barnen i Hammarkullen inom ramen för *El Sistema* – kan mycket väl ha ett värde i sig och samtidigt bidra till så mycket annat.

Det ökande intresset för kulturella och kreativa näringar bör inte, säger den australiske ekonomen David Throsby, "tolkas som en kapitulation inför de nyliberala ekonomiska krafterna":

Det ska snarare uppfattas som en möjlighet att rättfärdiga kulturpolitiken i de ekonomiska beslutsfattarnas ögon, de beslutsfattare som har den politiska makten lokalt, nationellt och internationellt. På så sätt kan kulturen beredas plats vid bordet, vilket den annars inte skulle få.

Att resonera kring kulturens roll för samhällsutvecklingen måste alltså inte innebära att vi devalverar konstens värde. Tvärtom:

när väl konstens och kulturens röster hämtats in från marginalen, kommer det att bli enklare att återta kulturpolitikens viktiga roll – dess skyldighet att genomföra regeringarnas konstnärliga och kulturella mål. Till syvende och sist måste det vara kulturpolitikens uppgift, vilken nivå den än bedrivs på, att hitta den undflyende balansen mellan ekonomiskt och kulturellt värdeskapande.

Kulturpolitiken kommer alltså att stärkas om de tunga politiska beslutsfattarna förmås lyssna till konstens och kulturens röster, hävdar alltså Throsby. Sacco instämmer i detta. Mycket av Saccos vetenskapliga ansträngningar skulle kunna beskrivas som kulturpolitikens fortsättning med andra medel. Han mobiliserar ekonomiska och sociala argument för kulturen, men alltså utan att ge avkall på dess egenvärde.

De senaste årens diskussioner om de kulturella och kreativa näringarna har lärt oss hur svårt det är att mäta dessa näringar och dess bidrag till samhälls-ekonomi. Alla studier visar att de väsentligt bidrar till jobbskapandet och tillväxten, men exakt hur mycket – ja, därom tvista forskarna och statistikerna. Och om vi vidgar frågan till att i bredare mening handla om kulturens bidrag till samhällsutvecklingen, ja då blir det än mer komplicerat. Det är inte bara svårt att mäta dessa samband – det är till och med svårt att på ett vettigt sätt prata om dem. Vi lider, säger Sacco, av en "begreppslig eftersläpning". Vi saknar lämpliga kategorier för att beskriva alla dessa processer. Det är helt enkelt svårt att hitta orden.

För att råda bot på detta erbjuder Sacco åhörarna på Stora Teatern en kulturekonomisk periodindelning. Vi kan, säger han, beskriva konstens relation till pengarna som tre skilda epoker. Under den första, som vi kan kalla Kultur 1.0, var konsten beroende av finansiering utifrån. Det är den utan jämförelse längsta perioden av mänsklighetens historia. Konsten är i sig inte ekonomiskt lönsam, utan måste tillföras resurser från annat håll. Det är mecenatskapets långa historia, från Medicéernas Florens fram till våra dagars offentliga kulturpolitik.

Den andra perioden, Kultur 2.0, inleds i början av nittonhundratalet och är en följd av en rad tekniska genombrott som då sker: filmen, grammofoonskivan, radion. Dessa innovationer gör att det så småningom uppstår omfattande marknader för kulturella varor och tjänster. Kulturindustrin ser dagens ljus. En stor del av kulturproduktionen kan då överleva ekonomiskt av egen kraft

och så småningom kan vi beskriva kulturen som egen bransch eller sektor. Kulturen behöver då inte längre finansieras med medel från annat håll utan är tvärtom själv lönsam. Den skapar ekonomiska värden.

Den tredje perioden, Kultur 3.0, som vi ännu bara befinner oss på tröskeln till, är en följd inte minst av den digitala teknikens utveckling och de möjligheter den skapar. Under den föregående perioden skapade det tekniska framåtskridandet en kulturell massmarknad. Publiken vidgades och breda massor kunde konsumera kultur. Konstkonsumtionen demokratiserades, om man så vill. I dag har konstproduktionen demokratiserats. Publiken är inte längre enbart passiva mottagare, utan allt som oftast själva producenter och kulturskapare. "Deltagarkultur" har blivit ett begrepp och forskarna talar om *prosumers*. Bland annat som en följd av detta genomsyrar idag kulturen en lång rad samhällsområden. Kulturens gränser är inte längre så tydliga, och det är knappast längre meningsfullt att tala om en avgränsad "kultursektor".

Ekonomi under denna period är också mer komplicerad och Sacco väljer att uppmärksamma – inte längre kulturnäringarnas direkta bidrag till samhälls-ekonomi i form av tillväxt och nya arbetstillfällen, även om detta fortfarande är viktigt – kulturens *indirekta ekonomiska effekter*.

Mikael Karlsson, kommunalrådet i Åmål, talar i denna skrift om kulturens "spridningseffekter". Det gör även Sacco. Så kan man till exempel konstatera att ett samhälle där det finns stort deltagande i kulturlivet också är innovativt. Vill man stärka innovationsförmågan i ett land, vilket ur ett ekonomiskt perspektiv är viktigt för konkurrenskraften, ja då bör man satsa på kulturell delaktighet. På liknande sätt visar det sig att kulturen har "indirekta makroekonomiska effekter" på områden som social sammanhållning och hållbar utveckling och flera andra.

Det som ytterligare komplicerar bilden är att dessa tre perioder, som lyder under var sin ekonomiska logik, fortfarande i högsta grad är levande. De existerar i dag sida vid sida, i olika konstellationer och kombinationer och konfrontationer. Det är därför inte underligt om diskussionerna om kultur och ekonomi stundtals kan bli förvirrade.

Det är för att på ett ordnat sätt kunna hantera komplexiteten i denna situation, både förstå den och med politiska insatser kunna påverka den, som Sacco utvecklat den analysmodell som nu prövas i bland annat Halland. Han hävdar nämligen att det, genom kloka politiska beslut och strategisk planering, faktiskt går att åstadkomma samhällsutveckling med kulturella medel. I en studie av ett antal lyckade exempel på kulturdriven utveckling och "systemövergripande kulturområden" som publicerades för några år sedan, dras några generella slutsatser. Den kanske viktigaste: Det räcker vare sig med en klok strategi ovanifrån eller med en myllrande kulturell energi underifrån – det är först om dessa båda krafter kombineras som verklig kulturell utveckling kan ske.

Om man som offentlig beslutsfattare vill driva utvecklingsprocesser med hjälp av kulturen står man alltså inför en rad utmaningar. Vad ska man göra? Hur kan man veta om det man gör leder till önskat resultat? Och hur ska man, för väljare och medborgare, förklara vad man gör och varför? Det finns åtminstone fyra saker att ha i åtanke.

För det första: med enbart politiska eller administrativa medel kan man aldrig – vilket Bengt Göransson, den tidigare kulturministern, brukar inskräpa – skapa något. Däremot kan man stödja skapandeprocesser som redan pågår. Det som alla skapande människor, och det är de allra flesta av oss, kan kräva av våra valda kulturpolitiker och offentligt anställda kulturtjänstemän är följaktligen att de gör allt som står i deras makt att stärka existerande kulturella och konstnärliga processer. Att sådana processer inte saknas vittnar denna skrift om.

För det andra: för att lyckas med kulturdriven utveckling krävs kunskap. Det krävs en förståelse för den underliggande dynamiken i de kulturella processer man vill bygga vidare på. Det krävs en strategisk blick och en förståelse av komplexa sammanhang. Men även om allt detta finns, räcker det ändå inte. För att lyckas krävs även lokal kunskap. Problemen kan inte lösas med enbart utsocknes expertis. Framgångsrik kulturledd utveckling är alltid, även när relationer byggs och nätverk spinns över världen, samtidigt knutna till

konkreta platser. Förankring, lokal politik och lokal trovärdighet är avgörande. För det tredje: att arbeta med kultur som utvecklingsfaktor handlar i hög grad om att hantera komplexitet. För att kunna påverka och helst styra de osedvanligt sammansatta processer det är frågan om måste komplexiteten reduceras, sammanhangen förenklas. Ett sätt att göra det är identifiera ett antal indikatorer, tecken på i vilken riktning utvecklingen går.

Valentina Montalto, vid konsultföretaget KEA i Bryssel, berättar under ett besök i Göteborg i mars 2012 om en studie de genomfört på uppdrag av en rad regioner i Europa, däribland Västra Götaland, för att utveckla just indikatorer för lokal och regional kulturell utveckling. Hon betonar vikten av att utforma "användarvänliga gränssnitt" gentemot beslutsfattarna. Indikatorer kan utformas på olika sätt. Antalet nystartade kulturföretag i en kommun är en indikator. Men det är även antalet teaterbesök per förskolebarn och år. Hur indikatorer för att följa kulturutvecklingen utformas är följaktligen av central betydelse. Och här måste alla – konstnärer, forskare, politiker och tjänstemän, engagerade medborgare – medverka för att sådana indikatorer ska kunna utformas på ett vettigt sätt. Den begreppsliga eftersläpningen måste vi ta oss ur tillsammans. Det är ytterst en demokratisk fråga.

För det fjärde: i de processer som skildras på följande sidor, liksom i alla lyckade exempel på kulturdriven utveckling över huvud taget, är det en faktor som är central: medborgarnas *delaktighet* i processerna. I Århus experimenterar man med nya former för medborgardialog och i Vevring förlitar man sig på den specifikt norska form av inbördes hjälp som kallas *dugnad*. "Grunden för alltihop är varabornas egna berättelser", som Gunlög Thorstenson, kulturchefen i Vara, formulerar det.

För att lyckas krävs alltså såväl ett metodiskt som inkluderande sätt att närma sig de komplexa utvecklingsprocesser där kulturen spelar en så viktig roll, vare sig det är i Århus eller Vevring, i Åmål, Vara eller Hammarkullen. Kanske krävs även – för att tala med Gustavo Dudamel, Göteborgssymfonikernas dirigent och den som tog *El Sistema* till Hammarkullen – kanske krävs det också förmåga, åtminstone en gnutta, att "hitta känslan", *la sencibilidad*.

Vevring

foto www.bardbreivik.no

När propellerplanet landat på Bringelands flygplats är det helt beckmörkt. Flygbussen ner till Förde börjar redan vid starten att köra i kringelikrokar. Tur att man inte kan se något för serpentinvägar brukar betyda branta stup och hårnålskurvor. Inget av detta syns genom bussfönstret, det är bara svart. Att chauffören nynnade lite på en melodi känns lugnande. I Förde stannar bussen och därifrån blir det privatbil resten av vägen till Vevring. De två, tre milen tar nästan en timme att köra för Wenche Wefring. Landsvägen verkar vara smalare och ännu krokigare än bussens väg, och räcket på vänster sida är oroväckande bastant.

Wenche är van vid att köra den slingriga vägen. Hon är född och uppvuxen på en gård i Vevring, hennes efternamn kommer av gården som också gett namn till samhället. Idag är Wenche en av drivkrafterna bakom den årliga Vevringutställningen.

I dagsljus är landskapet häpnadsväckande. Vackert, svindlande och mäktigt. Bebyggelsen, som hyser drygt 300 vevringbor, klättrar på den norra sidan av Fördefjorden och snöklädda fjäll inramar den och speglar sig i dess yta. Hus och gårdar är utspridda från vattenlinjen och upp mot fjällkanten. "Vevring lämpar sig bra för installationer eftersom landskapet här består av ett antal minirum. Det är en storslagen natur – storslagen men vänlig", för att citera den svenska skulptören Claes Hake.

Hake är en av dem som har bidragit till den permanenta skulpturparken i Vevring. Det handlar inte om en avgränsad yta, utan skulpturerna är utplac-

rade lite varstans i omgivningarna. Till exempel ser man Hakes granitskulptur nära skulptören Bård Breiviks och landskapsarkitekten Terje Kalves Granitportal och Rastplats vid skolan och Britt Smelvaers stora klot Prismatoide verkar nästan komma rullande nerför backarna ovanför gården Myra, medan Peter Lundbergs tre meter höga skulptur speglar sig i vattnet vid piren bredvid Fjordbutikken. Vart man rör sig i samhället upptäcker man skulpturer.

– När man talar om identitetsbygge annars är det ofta något historiskt som ska ligga till grund. Stavkyrkor eller ålderdomligt hantverk, till exempel. Men i Vevring har vi byggt vår egen identitet på modern konst, säger Wenche.

Hon är egentligen utbildad lärare och har också jobbat på en oljerigg i många år och bott på annat håll, men sedan åtta år tillbaka är hon en av de sju i utställningsnämnden. De träffas en gång i veckan året runt, och när september och konstutställningen närmar sig ökar arbetsinsatsen till minst heltid. Alltihop ideellt arbete.

– Vi brukar ta en paus på två tre veckor efter utställningen i september, sedan sätter vi igång med förberedelserna för nästa år. Vi väljer ut vilka konstnärer vi vill ha med på nästa utställning, skickar ut inbjudningar och ansöker om pengar från kommunen, fylket och staten. Det tar en hel del tid. Ibland får vi något, ibland inte. På något sätt fortsätter vi alltid i alla fall.

Det allra viktigaste för den som vill förstå Vevringutställningen är nog att ta reda på vad *dugnad* betyder. Enligt vevringborna är det svårt att översätta ordet till andra språk, men i Norge är det något välkänt för alla och begreppet har en självklar plats i kulturplanen för Naustdals kommun. Där står att det speciella med kulturlivet i kommunen är mångfalden. Aktiviteten omfattar allt från det traditionella – till exempel Naustedalens spelmanslag, till det experimentella, exempelvis Vevringutställningen. Man skriver att aktiviteten är omfattande trots ekonomiska utmaningar, och att det i hög grad är dugnadsarbete som gör det möjligt att driva verksamheterna.

”Dugnaden är en institutionaliserad form av engagemang, och har varit av stor vikt i lokala samhällen där gemenskap varit viktig för att klara samhällets överlevnad, arbete har varit av nöden och samordning har krävts för att

kunna nå målen med arbetet”, skriver Petter Öhnell i uppsatsen *Vad är grejen med Vevringutställningen?*

Det är traditionell norsk dugnad, kollektivt ideellt arbete, som ligger till grund för Vevringutställningen. För sitt arbete och engagemang belönas alla som deltar med gemenskap och tillhörighet. Och när man ställer till med dugnad ingår det också att det ska bli fest. Allt arbete med utställningen och festerna under den helg den pågår hör ihop.

I Vevring började det hela för drygt 30 år sedan. Marit Thingsnes, Wenche Wefring, Agnar Thingsnes och Sarah Thingsnes berättar allihop, de lägger till och flikar in. Fram växer en gemensam historia som med åren har fått ett slags sagoskimmer över sig.

År 1979 visade en grupp danska textilkonstnärer sin utställning ”4 Danske Billedvaevere” i Oslo, Trondheim och Köpenhamn. En av dem, Jane Balsgaard, hade vänner i Vevring och i samband med utställningen kom det mest på skoj upp ett förslag om att de fyra skulle kunna visa sin konst också i Vevring. Jane frågade de andra tre och allihop tackade ja.

Det innebar att man i Vevring behövde börja förbereda sig för något helt nytt. Undervisningen i skolan avbokades på fredagen i utställningsveckan så att lokalerna kunde omvandlas till galleri, och man skickade ut inbjudningar till vänner och bekanta. Lokalradion och traktens tidningar fick information om att det skulle bli vernissage i Vevrings skola. När sedan utställningsperioden i Oslo var över packade de fyra danskorna sin bil och for tvärs över Norge, över Hemsedal till fylket som heter Sogn och Fjordarne, och ut mot kusten och Vevring. Bilresan tog mer än tio timmar. De kom överens om att om någon av dem skulle lyckas sälja något så skulle pengarna gå till att betala bensinen.

Det fanns ingen tradition för konstutställningar och ingen konstförening i Vevring, men det är obligatoriskt att vara medlem i Helselaget. Det är en flexibel organisation och den fick i uppdrag att organisera utställningshelgen.

Det är
traditionell
norsk dugnad,
kollektivt ideellt
arbete

Några ordnade ett kafé, andra åtog sig att steka pannkakor i massor, att koka grönsakssoppa, eller att baka. Våldigt många vevringbor blev indragna i förberedelserna. Skolans lektionssalar röjdes ur och förvandlades till utställningslokaler. De som ville och kunde hjälpte till att hänga verken.

Bonden Agnar Thingsnes skänkte grönsaker från sina odlingar och bryggde öl på en säck med korn. Agnar och hans fru Sarah ställde i ordning en festsal i Stenhuset på sin gård Myra och letade fram madrasser för dem som ville sova över.

Den första utställningsdagen inföll och folk strömmade till. Massor av besökare kom. Det var stadsbor från Florö och Förde, traktens bönder och fiskare, barn och gamlingar och många konstnärer. Just den dagen hade en statlig inköpskommitté för konst kommit på besök i trakten för att välja konst till det nybyggda regionsjukhuset i Förde. I Vevring hittade de mycket av vad de sökte.

När helgen var över summerade vevringborna resultatet. Det hade kommit mer än tusen besökare. Familjerna i Vevring hade öppnat sina hem och folk hade fått bo hos dem. Soppa, pannkakorna och allt brödet hade gått åt och i skolan/galleriet var det slutsålt. Vevrings Helselag fick en viss procent av försäljningen av konsten och tillsammans med överskottet från kaféet hade man fått ihop en grundplåt till att börja bygga ett daghem. Det drevs sedan av Heleselaget fram till 1996 då kommunen tog över.

Keramikern Svein Thingnes, född i Vevring 1940 och utbildad dels i Bergen och dels på Konstakademin i Sofia, Bulgarien, fick ofta besök av konstnärer redan på 1970-talet, så helt ovana vid konstnärsbesök var man inte på orten. När utställningen började var ändå många vevringbor skeptiska, men uppslutningen och engagemanget har sedan ökat år från år. Också många som är fullkomligt ointresserade av konst hjälper till.

– Vi brukar säga att man inte behöver vara intresserad av konst för att jobba med utställningen, men att det finns risk att man blir det, säger Wenche. Och varenda vevringbo blir inbjuden att vara med. Det är inget tvång, men vi är nog med att alla ska bli tillfrågade, och de allra flesta bidrar med något

– att baka bröd, fiska, röka fisk, eller koka kaffe... Det finns hur mycket som helst att göra.

Många av Vevrings besökare vittnar just om hur välorganiserat och smidigt allt fungerar.

– Bygdens samarbete är en upplevelse i sig. Det är kanske något för en socialantropolog att studera, säger Sarah Thingsnes. Marit Thingsnes tycker sig se att det händer något med människor som jobbar med utställningen.

– Den ger folk idéer, de blir skapande. Man ber någon hitta på en sak och så händer det något! säger hon.

Sarah Thingsnes talar nynorsk med lätt amerikansk brytning. Hon kom från USA till Vevring som liftande studentska första gången 1967. Av en slump. Här träffade hon Agnar Thingsnes, reste hem till USA och avslutade sina litteraturstudier, och kom sedan tillbaka något år senare och gifte sig med honom och blev bondmora. När deras tre söner blivit vuxna for hon till Amsterdam och utbildade sig till konstnär. I fem år. Nu bor hon och Agnar i var sitt litet hus bredvid varandra nere vid fjorden. På övervåningen i sitt hus har Sarah en stor ateljé.

Marit Thingsnes har också hon utbildat sig till konstnär på senare år. Hon var från början storköksföreståndare och under flera år bosatt långt från Vevring. I femtioårsåldern sökte hon till konstskolan i Kabelvåg, Lofoten, och när hon var klar där flyttade hon tillbaka till Vevring.

Kontakterna med svenska konstnärer och besökare har varit många ända från Vevringutställningens start. Jacob Thingsnes var lärare i nordiska språk på Nordiska folkhögskolan i Kungälv i 18 år fram till 1980, och på somrarna brukade han bjuda hem elever och kolleger till Vevring. Arne Öhnell var en av dem. Redan andra året blev han inbjuden att medverka vid Vevringutställningen och sedan har han återvänt oräkneliga gånger.

Under åren har många andra svenska konstnärer också rest till Vevring och ställt ut, exempelvis Uno Karlsson, foto, Elsa Agéli och Annika Rydenstam, textil, Lena Cronqvist, måleri, och Claes Hake, skulptur. Några exempel på norska konstnärer är Bård Breivik, Ludvig Eikaas, Karina Herteig, Per

Vi har satsat på kvalitét och då vill andra konstnärer också vara med

Kleiva, Nina Malterud, Rita Marhaug och Kjartan Slettemark.

– Ingen konstnär kan ansöka om att ställa ut här, man kan bara bli inbjuden, förklarar Wenche. Och var och en får bara ställa ut en gång. Varje år i januari väljer vi ut 16 nya konstnärer och bjuder in dem. Vi har byggt upp ett nätverk i hela Norden. Vi vill att kvalitén ska vara hög. Dessutom vill vi alltid att det ska vara så stor variation som möjligt mellan unga och gamla, kvinnor och män. Och vi vill inte bara att de mest kända ska komma med.

År 2009, i samband med trettioårsjubileet, hölls ett seminarium med medverkande från universitetet i Bergen. I sin uppsats *Vad är grejen med Vevringutställningen?* återger Petter Öhnell några av inläggen. Gunnar Danbolt, professor i europeisk konsthistoria, är övertygad om att hemligheten bakom Vevringutställningen är att man varit noga med kvaliteten. "Man har satsat på konstnärer som man vet håller måttet, något som i sin tur gör att andra konstnärer har lust att komma."

"Landskapet och naturen är en viktig del av utställningsupplevelsen", säger Danbolt. Han anser att det som genomförs i Vevring är ett landart-projekt. En annan sida av Vevringutställningen är enligt honom att helheten utgör en happening. Konstnär, verk och publik blir till en enhet "och allt kan sägas vara konst".

Jorunn Veiteberg, doktor i konsthistoria, tar fasta på konstförmedlingen i Vevring. Att man i trettio år lyckats skapa och praktisera det som samtidskonsten idag drömmer om att få till – möten, samhörighet mellan människor och upplevelser av demokratiska processer. Veiteberg menar att allt har att göra med att Vevringutställningen bygger på dugnad och "det är också däri som konsten och kvaliteten ligger hos utställningen, mötena, traditionerna och betydelsen av att erfara och uppleva en så massiv kollektiv insats."

Erlend Hammer, doktorand i konsthistoria och med en master i curating, lyfter fram utställningens sociala funktion. "Till exempel är skolbarnens delaktighet i arbetet med och presentationen av utställningen en naturlig del

foto Helena Fernandez

möten, samhörighet mellan människor och upplevelser av demokratiska processer

i Vevring, medan man på andra platser med svårighet försökt få ett liknande grepp i jakten på en platt hierarki utan starka ledare." Också Hammer ser dugnaden som nyckeln till framgången i Vevring. Han hävdar att konstvärlden i själva verket törstar efter dugnad men saknar ord och begrepp för företeelsen.

När det gäller frågan om kvalitén på den konst som ställs ut i Vevring, berättar Wenche att utställningsnämnden har hittat en strategi för urvalet.

– Eftersom ingen av oss i nämnden har någon konstutbildning måste de som ställer ut ha det. Jag tycker att det är ett genidrag! Vi har satt upp tre kriterier: 1. Utställarna måste ha en akademisk examen i konst. 2. Autodidakter kan komma i fråga, men då måste de ha varit med på minst tre jurybedömda utställningar, 3. eller också ha blivit rekommenderade av andra konstnärer.

Varje konstnär brukar ställa ut ungefär tio verk var, men antalet kan variera.

– Är det till exempel stora vävar på flera kvadratmeter blir det kanske bara tre till fyra. Alla som tackar ja måste också förbinda sig att vara på plats personligen under utställningen. Var och en får alltså bara ställa ut en gång, men det är vanligt att konstnärer kommer tillbaka år efter år för att vara med om dugnaden.

På måndagen i utställningsveckan brukar de första komma och hjälpa till med förberedelserna.

– Konstnären är viktig för oss. Vi umgås mycket och diskuterar och vi hänger utställningen tillsammans och deltar i möten. Konstutställningen är djupt involverad i skolundervisningen här. I alla ämnen vävs konsten in. Det gör att barnen vet en hel del om konstnärerna så när de kommer hit jagar barnen dem för att få autografer.

Det talas om ett växande intresse för Vevringutställningen, men hur vill folket i Vevring ha det?

– Vi kan helt enkelt inte växa för mycket för här finns inte plats för fler besökare. Alla som kommer hit måste ju bo privat och vi är bara 300 invånare som kan ta hand om dem, säger Wenche.

Men kanske är bristen på vandrarhem och hotell inte hela förklaringen. Kanske finns det ingen riktig önskan om att utställningen ska växa. För det

handlar inte bara om en konstutställning utan om hela samspelet med en ort och dess invånare. Wenche visar en tidningsartikel om Vevringutställningen av Erlend Hammer, samma person som var med på jubileumsseminariet och som också är konstsribent i *Dagbladet*. Så här skrev han i september 2010:

Det är som med en favoritrestaurant i Rom: man borde kanske inte skriva om den. Ökad uppmärksamhet leder bara till att publiken växer och det kommer att göra utställningen till något helt annat än det man från början älskat den för. Å andra sidan innebär det såpass stora utmaningar att ta sig till Vevring att risken för busslaster med japanska turister inte är överväldigande.

Erlend Hammer beskriver en sak som blir tydlig i Vevring:

Det handlar om hur små platser utanför de stora metropolerna kan göra sig själva relevanta i det dominerande samtalet, eller om att etablera ett antal parallella samtal där man rör sig bort från tanken på att något skulle förtjäna uppmärksamhet helt enkelt för att det äger rum där flest människor kan se det.

Hammer säger att utställningen är radikal också för att det inte görs klara skillnader mellan konsthantverk, bruksobjekt och grafik och den typ av arbeten som vi förknippar med "samtidskonst". "Detta är kontroversiellt för många konstmänniskor idag, men Vevringutställningen har alltid varit en genuint mångbottnad historia, kanske för att den har drivits fram av det sociala lika mycket som av försök att spegla vad som för tillfället är 'aktuellt'".

Sedan många år finns det ytterligare ett skäl till att hundratals personer beger sig till Vevring. Det är något som händer på sommaren. Det var Jacob Thingsnes, läraren, som för några år sedan tog initiativet till kurser i att fiska, laga nät, hantera båtar, slå knopar, röka fisk och annat praktiskt.

– När vi jobbade med utställningen upptäckte vi att det är många som är helt främmande för sådant. Vi kallar det *håndburen kunskap* och nu ordnar vi flera kurser under en *fiskeveka* berättar Wenche.

Sedan runt tjugo år kommer 200 människor till evenemanget som kallas "Lyr, lyre og lyrikk". Lyr är en torskart och lyra anspelar på att det ingår mycket musik i kursen.

– Vi samarbetar med Internationella folkmusikfestivalen som äger rum under samma vecka i Förde. Det kommer musiker från hela världen, till exempel Kina, olika afrikanska länder, och Japan. Deltagarna i fiskeveckan får uppleva mycket musik, säger Wenche.

Och "lyrikk"?

– Jo, det är mycket poesi också. Vi har till exempel något vi kallar stunt-poeter. Plötsligt reser sig någon upp i olika situationer och läser en dikt.

Också under utställningsveckan finns det ett musikalskt inslag varje år. I Vevrings kyrka arrangeras konserter. Många kända musiker har medverkat där, de flesta från Norge, men många också från Sverige och Färöarna. 1990 Marie Boine, 1991 Göran Fristorp, 1999 Arne Domnerus med orkester, 2008 Hans G Johanssen, 2009 Knut Reiersrud med band och 2010 Sigrid Moldestad med band finns med på listan över medverkande.

På sin egen hemsida skriver Vevringborna att orten kan erbjuda en hel del service. Där finns skola, dagis och en livsmedelsbutik, Fjordbutikken, som har öppet på eftermiddagarna. Den ligger precis vid fjordstranden och ägs av vevringborna själva som en form av kooperativ och förutom att handla matvaror kan man också sköta sina postärenden i butiken. På nätsiden står det att Vevring har "post i butikk". Numera finns också "konst i butikk", för nyligen byggde de till en liten utställningslokal precis bakom affärslokalen.

– Där är det utställningar under stora delar av året, berättar Wenche.

Vevring är framför allt en jordbruksbygd men torsk- och laxfiske i fjorden är också en viktig del av försörjningen. Några av invånarna är hantverkare och flera är konstnärer med egna företag. På senare år har jordbruket blivit mindre lönsamt och numera förekommer det att vevringbor arbetar i Förde eller Florö och dagpendlar till jobbet.

Ända fram till 1964 var Vevring en egen kommun, men idag tillhör man alltså Naustdal, som totalt bara har 2 700 invånare. I kommunal regi drivs

förskola och skola. Där har man hittills kunnat gå tills man börjar åttan, men just nu är oron stor för kommunstyrelsen har fattat beslut om att barnen i klasserna fem till sju ska undervisas i kommunens centralort Naustdal i fortsättningen. Det innebär dagliga resor i skolbuss på den slingriga vägen vid branten mot Fördefjorden. En stor del av året brukar väglaget vara dåligt.

– Det är bara 30 barn totalt i skolan här. Om de äldsta flyttar blir underlaget för litet. Då försvinner snart hela skolan, fruktar Wenche. Om kommunen vill upprätthålla en utkant kan man inte lägga ner skolan. Kommunerna blir fattigare och fattigare, men Norge som land blir rikare och rikare. Är det inte konstigt?

Ann Lisbeth Lesto är sedan ett drygt år kulturchef i Naustdal kommun. Hon sitter på sitt kontor i kommunhuset mitt i Naustdal, en dryg halvtimmes bilresa österut från Vevring.

– Naustdal vill bygga ut och satsa så att kommunen blir attraktiv att bo i så att folk vill flytta hit. Det finns en politisk vilja att utveckla Naustdal till en konstkommun med fokus på samtidskonst. Bakgrunden är att Vevring har satt Naustdal på kartan. Utan Vevring hade det aldrig blivit någon satsning på samtidskonst. Där finns kunskap och kompetens och vi hoppas på samarbete.

Ann Lisbeth påpekar att Naustdal har gått mot strömmen och inrättat tjänsten som kulturchef. I många kommuner dras sådana tjänster in numera. Hon lyfter också fram att kommunen för första gången har upprättat en kulturplan. Den gäller för åren 2012–2015 och *Kommitté for oppvekst og kultur* har varit politisk styrgrupp för den. I planen står det att satsningen på samtidskonst i Naustdal är unik och att det är något som kan skilja Naustdal från andra kulturkommuner.

"Kreativitet, förmåga till omställning och nyskapande är förutsättningar för uppfinningsrikedom och konkurrenskraft." Så står det i planen. Detta ska Naustdals kommun nu ta fasta på och göra till en del av sin kultursatsning. Näringslivsutveckling med fokus på samtidskonst och entreprenörskap ska gynnas. Samtidigt ska det frivilliga arbetet underlättas: "det ska vere enkelt å vere eldsjel i Naustdal". Enligt planen. Ann-Lisbeth berättar om ett stort

projekt som kommunen själv har tagit initiativet till.

– Konstnären Kjartan Slettemark hade sina rötter i Naustdal. Nu vill kommunen bygga upp ett Kjartanistan, ett centrum för samtidskonst och arrangera en biennial med namnet SlettemarkArt.

Ann Lisbeth hänvisar till nätsidan www.kjartanistan.no.

Kjartanistan er ein ikkje-territoriell stat som vart oppretta i år 69 etter kjARTan. Alle som vil kan bli statsborgarar av Kjartanistan, og få utstedt egne pass. Skaparkrafta er den nye tyngdekrafta – finn din kosmiske identitet!

– Ambassad for Kjartanistan är ett projekt. Naustdal kommun tycker att det är spännande, men det är ännu inte bestämt att det ska förverkligas. Vi kommer att genomföra ett förprojekt för att kunna ta ställning till om ambassaden ska byggas upp och vad den i så fall ska innehålla.

Liksom för Vevringsutställningen söker kommunen pengar från fylke och stat för SlettemarkART. Utan ekonomiskt stöd utifrån blir biennalen inte av. – Vevring står helt på egna ben och bedriver sin verksamhet självständigt. Att bygga upp ett tätare samarbete är jätteviktigt och det är viktigt att erkänna att utan frivilliga kan Naustdal inte kalla sig en konstkommun. Vevring är en mycket speciell plats och identiteten i bygden skapar ett mervärde för hela kommunen. Vevringutställningen kan få ekonomiskt stöd från kommunen. Kulturplanen slår fast att detta ska bedömas och jag kommer att arbeta för det. Vevringsutställningen är en inspirationskälla som Naustdal kommun vill stödja, fastslår Ann Lisbeth Lesto.

För folket i Vevring finns det just nu flera orosmoln. I Engeböfjället som den sista tunneln innan man kommer fram till Vevring går rakt igenom, har man hittat rutil. Det är ett mineral som huvudsakligen består av titandioxid som bildar titanmalm. Fyndigheterna beskrivs som de största i världen. Nordic Mining ASA har fått konsession på att planlägga utvinning av rutil. Produktionen planeras starta 2013. Vid full drift ska 100 man i treskift ta ut 6–10 miljoner ton malm årligen. Restmassorna ska deponeras antingen i Fördefjorden eller på land. Innan slutförvaringen ska slagget för att binda

dammet övergutas med ett kemiskt medel som befaras vara hälsovådligt.

Just miljöbelastningen är planernas nålsöga för Fördefjorden är klassad som nationell laxfjord. Naustdal kommun har sagt ja till gruvdriften, men ingreppet i fjorden måste godkännas av regeringen. Vevring och Fördefjordens miljögrupp samlar protestnamn under devisen "Vi har ingen fjell, fjord eller bygd å miste!"

Till trettioårsjubileet av Vevringsutställningen 2009 fick Wenche en idé om att bygga något som kunde låta och säga ifrån om det som håller på att hända med Engeböfjället. Ett samarbete inleddes mellan kompositören Maja S. K. Ratkje, musikern Frode Haltli, skulptören Geir Hjetland, ljudtekniker Bjørn Kolbre, och de två producenterna Torkil Sandsund och Wenche Vevring. Resultatet blev ljudkonstverket Desibel. En lokaltidning beskrev "Hornet från Vevring" som "ett musikaliskt land-artprojekt till försvar för bygden."

Desibel är ett två ton tungt högtalarsystem bestående av två stycken tio till tolv meter långa gröna horn. Till premiären monterades de i riktning över fjorden. Enligt Nordic Mining ASA kommer bullernivåerna från gruvdriften inte att överstiga ljudnivåerna i måsskrin. Genom hornen strömmade en tio minuter lång komposition som bestod av toner från Frode Haltlis trombon, måsskrik och buller.

Prix Ars Electronica i Linz, Österrike, har kallats mediekonstvärldens Oscarsutdelning. 2010 fick ljudkonstverket Desibel från Vevring ett hedersomnämmande där.

– Vi kan montera upp Desibel när som helst igen, säger Wenche. Det behövs bara ett eluttag så kastas ljudet mot en bergvägg på den motsatta fjordsidan och hela landskapet genljuder av kompositionen.

Frågan är om det hörs ända in till kommunhuset i Naustdal och till regeringen i Oslo.

foto www.bokdagaridahlsland.se

Vi är inte en kommersiell kraft utan en samhällsbyggare, säger Anita K Alexanderson. Alltihop handlar om människors vilja. Anita är huvudansvarig för den stora litterära dalsländska satsningen Bokdagar i Dalsland. Hon har en bakgrund i bankvärlden och har rest jorden runt i sitt jobb, men för 13 år sedan bytte hon liv, slutade på banken och engagerade sig istället i den dalsländska litteraturen, tillsammans med flera andra med samma intresse.

– Ingen har tvingat oss att arbeta med det här, vi är inte bundna av några stora förlag eller av någon annan och vi ska inte låta oss styras. Vi jobbar mycket men vi har roligt. Om vi inte hade haft framgång skulle vi inte ha hållit på. Jag för min del är entreprenör, inte förvaltare, säger hon.

Anita berättar om banktidens arbetsresor med oändliga väntetider på flygplatser och långa kvällar i hotellrum i främmande städer. Då blev böckerna hennes räddning. Under nästan två decennier på resande fot läste hon mycket.

– I juni 1999 när jag var nypensionerad, men inte hade pensionerat min hjärna, hörde jag en eftermiddag på lokalradion att det skulle vara ett möte på Stenebyskolan i Dals Långed samma kväll. En grupp bokintresserade personer med Lena Grönlund och Bo Wallin i spetsen ville starta en dalsländsk litteraturförening. Jag for dit, och eftersom jag har svårt att hålla tyst blev jag invald i den nybildade föreningens interimsstyrelse.

Några dagar senare träffade Anita ett par bokintresserade vänner. Många idéer flög genom luften. Det lät ungefär så här:

– Vad ska vi hitta på?

- Vi ställer till med en bokfest.
- Var?
- Där det är mest folk – vid akvedukten i Häverud.
- När?
- I sommar.

På nästa möte i Dalslands Litteraturförening, då alldeles nybildad, presenterade Anita idén för styrelsen som gillade den. Därmed hade Bokdagarna fötts. Sedan starten fungerar Dalslands Litteraturförening och Bokdagarna i Dalsland som kommuniserande kärl. De samverkar och de mest aktiva personerna är med i båda. Det är Dalslands Litteraturförening som äger Bokdagarna i Dalsland. Litteraturföreningens styrelse har utsett Anita till huvudansvarig för Bokdagarna.

- Vi har beslutat att verksamheten ska ha ekonomisk täckning för allt.

Vi ska inte bara tro att det ordnar sig. Finns det inte tillräckligt med pengar för en aktivitet eller programpunkt avstår vi från att genomföra den. Biljettintäkterna räknas aldrig med i budgeten eftersom utfallet ofta är ovisst och biljettpriserna för litterära evenemang är låga.

Västra Götalandsregionen är huvudfinansierare för Bokdagarna. Åmåls och Dals Eds kommuner, Statens kulturråd, Gränskommittén Sverige–Norge, Kulturfonden för Sverige och Finland, och Studieförbundet Vuxenskolan är andra finansierare. Därtill kommer en rad sponsorer.

I början gick Bokdagarna av stapeln i Häverud. Premiären var 2001. Det första året deltog utslutande författare från Dalsland, och de ställde upp helt gratis. Sedan dess har antalet medverkande, antalet besökare, antalet kringarrangemang och hela volymen ökat successivt. Många välkända författare finns med på listan över de medverkande. Ernst Brunner, Linda Olsson, Jan Guillou, Katarina Mazetti, Monika Fagerholm, Johannes Anyuru, Annika Thor och Kjell Westö är bara ett axplock. Anita berättar med stolthet att också 2011 års nobelpristagare Tomas Tranströmer har stått på Bokdagarnas scen. Det var år 2008 på Kulturbruket på Dal i Mellerud.

- År 2009 hade vi vuxit ur lokalerna i Häverud. Vi fick inte in alla, föreläsningssalen blev fullsatt gång på gång. Det blev också svårt att hitta hotellrum

till alla författare och besökare på en så liten ort, och så var det besvärligt med kommunikationerna. Det gick inte att resa miljövänligt, alla kom farande i bil.

Häverud blev helt enkelt för litet för anstormningen av folk och sedan 2010 är det Åmål som står värd för sommarens största litterära händelse i Sverige. Precis vid Vänerens strand ligger Kulturmagasinet. Det är en mäktig byggnad som ursprungligen var en kyrka som då den byggdes under åren 1666–1669 ersatte en tidigare medeltida kyrka på samma plats. Sextonhundrataletskyrkan var i bruk fram till slutet av 1700-talet. Innanför Kulturmagasinet tjocka väggar finns plats för en stor publik och det är där som Bokdagarna äger rum numera.

– Vi är väldigt stolta över utvecklingen. Under två dagar varje sommar kommer cirka 400 barn och 3 000 vuxna till Åmål. Därtill kommer de 1 500 digitala besöken. Vi sänder alla programpunkterna live. De vuxna kommer hit för att delta i seminarier, lyssna på föredrag, diskutera och gå runt bland utställarnas bokbord. Barnens Bokdagarna i samarbete med Åmåls Kulturhus bjuder in barn till bland annat skivverkstad, film, teater och uppläsningar.

Nu är planeringen för sommarens Bokdagarna i full gång:

- Temat är Staden. Åmål grundades 1643 och Kulturmagasinet – där Bokdagarna är in kvarterade – är stadens äldsta byggnad. Grannstaden Säffle är den ort i Sverige som senast blev stad. Det inträffade 1950. Bättre grund för tema Staden är svårt att hitta! Bokdagarna jobbar nu med att bjuda in författare som i sina böcker anknyter till detta tema, säger Anita.

Bokdagarna i Dalsland är inte längre bara en tvådagars sommarhändelse, utan verksamheten är spridd över året. Det dalsländska bokintresset har också funnit nya kanaler och redan befintliga har förstärkts. Ett exempel är Dalslands litteraturförenings egen tidskrift, *Korpgluggen*, som kommer ut med fyra nummer per år. I den presenteras nyutkomna böcker och information om allt som händer på litteraturområdet i Dalsland. Andra exempel är Dalslands litteraturpris som varje år delas ut till en författare, utgivare eller illustratör med

Bokdagarna är inte längre bara en två-dagars sommarhändelse

anknytning till landskapet, och de skivlarstipendier som årligen tilldelas unga dalsländska skribenter.

– Vi vill ha fler aktiviteter som vänder sig till unga människor. 2013 siktar vi på att arrangera SM i Poetry slam. Fram till dess kommer vi att ordna kurser i estradpoesi för dalsländska ungdomar. Geografiskt samarbetar Bokdagar med de fem olika Dalslandskommunerna. För närvarande är huvudverksamheten i Åmål och Dals Ed, men det förekommer nedslag också i Färgelanda, Bengtsfors och Mellerud.

I samarbete med Forum för Poesi och Prosa arrangeras författarkvällar på olika håll runtom i Dalsland. Till exempel har under den senaste säsongen Christine Falkenland varit i Mellerud, Mikael Niemi i Ed och Håkan Nesser i Dals Långed, allt i samarbete med lokala arrangörer. I Ed, som ligger i Dals Eds kommun, arrangerar Bokdagar i mars varje år den Nordiska novelldagen, ett nordiskt forum för novellkonsten.

– Vi bygger och vidareutvecklar en scen där nordiska författare kan träffas och framföra sina noveller på det egna språket och med sin egen kulturella bakgrund, berättar Anita. Att göra de nordiska novellerna tillgängliga för en litteraturintresserad publik, som i många fall inte har så mycket kunskap om denna speciella litterära form är ett spännande äventyr. Under de tre år som den Nordiska novelldagen arrangerats har novellister från hela Norden kommit till Ed.

– Vi finns i Dalsland, men perspektivet är nordiskt, säger Anita. På den senaste Novelldagen medverkade författare från Finland, Norge, Danmark, Island och Sverige, och också från Färöarna och Åland, som båda räknas som suveräna stater av Nordiska Rådet. Några av författarna har varit här flera gånger. Einar Már Gudmundsson från Island är en av dem. Han brukar säga: "Å Anita, mitt mål är Åmål!"

Kanske får Gudmundssons ord en oanad innebörd, för nu har det litterära Dalsland nya planer. Anita talar om en nordisk vision. Det hela började med att hon tillsammans med Kerstin Nilsson från Bokdagar och Åmåls kulturchef reste till Oslo för att besöka Litteraturens hus där i syfte att få inspiration och idéer. Resan blev mycket givande.

– Nu vill vi bygga upp ett hus för nordisk litteratur här. Där kan man arrangera seminarier, till exempel om nordiska språk och om olika författare eller teman, och där kan man bygga upp arkiv och samlingar.

Målet är att huset ska spela samma roll för den nordiska litteraturen som Akvarellmuseet i Skärhamn spelar för akvarellkonsten.

– Till Nordiska Akvarellmuseet kan konstnärer komma för att måla, till Nordiska Litteraturhuset ska nordiska författare kunna komma för att få en lugn plats att sitta och skriva på. Här mitt i Åmål har vi hittat en byggnad som passar precis för ändamålet. Titta, den är perfekt!

Anita K Alexanderson visar på är ett svagt ockrafärgat stort trähus som ligger mellan ån och Åmåls gamla kyrka, där Bokdagar i Dalsland har sina sommarevenemang. Det är bara ett stenkast från Vänern, Nordens största insjö. Hela området består av gamla kulturskyddade hus. Vågmästargården är Åmåls äldsta byggnad från 1714 och ägs av Åmåls kommun. Det nu aktuella huset är ett annex till Vågmästargården. Ursprungligen var det ett stall.

Dalslands Litteraturförening kommer att söka medfinansiering hos olika offentliga finansierare.

– Först för att eventuellt göra en förstudie där vi arbetar fram innehåll, användning, eventuella omändringar interiört, tidscheman etc. Vi kommer naturligtvis att kontakta Nordiska Rådet om deras intresse av att vara med på den här resan.

Nu flyttar Dalslands Litteraturförening och Bokdagar i Dalsland in i huset och börjar använda större delen av övervåningen till kansli och möteslokal.

– Kommunen ger oss sitt helhjärtade stöd på olika sätt, säger Anita. Kulturchefen Stefan Jacobson är vår kontaktperson och vi har täta kontakter med kommunalrådet Michael Karlsson. När vi nått vårt mål ska vi slå upp portarna till Nordiska Litteraturhuset. Vi hoppas att vi inom en treårsperiod ska kunna sätta upp skylten. Ju förr dess bättre förstås. Vi har hållit på med Litteraturföreningen och Bokdagarna i 11 år nu och kommit ganska långt. Man vet inte

Huset ska spela samma roll för den nordiska litteraturen som Akvarellmuseet i Skärhamn spelar för akvarellkonsten

var man hamnar – och det är det som är så spännande.

– Bokdagar i Dalsland och andra kultursatsningar är mycket viktiga för utvecklingen. Och inte bara för Åmål, utan för hela landskapet och den här delen av Sverige.

Michael Karlsson är kommunalråd (S) och kommunstyrelsens ordförande i Åmål. I kommunen bor drygt 12 000 och i hela Dalsland 50 000 människor.

Michael påminner om att man brukar tala om Dalsland som det bortglömda landskapet, men nu ser han tecken på förändring. Ett nytt kulturliv växer fram. Som exempel räknar han upp Åmåls årliga bluesfest, Not Quite – en arena för konst, hantverk och matkultur belägen i Fengersfors och allt det som numera händer omkring litteratur och böcker.

– Alla dessa satsningar innebär att vi håller på att etablera oss som ett kulturellt centrum. Det är oerhört betydelsefullt och något som vi måste bygga vidare på. Det finns en spridningseffekt av kulturprojekt. Och oavsett om det gäller privata eller kommunala satsningar, kan man inte se kortsiktigt på det här. Kultur är en utvecklingskraft, både för oss som bor och verkar här i Åmål, och för hela Dalsland. För mig är kultur ett vitt begrepp, något som håller ihop samhället.

Michael konstaterar att det är svårt att sätta fingret exakt på vad ett kulturprojekt får för konkreta följder.

– En del går väl inte alls att mäta och andra effekter kommer vi kanske inte att kunna se förrän om tio år eller mer, men oavsett mätresultat har alla dessa saker ett jättestort värde. Om det sedan leder till att antalet turister ökar med en viss procentsats, eller om folk flyttat hit, det är sådant som kommer att visa sig med tiden. Det är ett slitet uttryck, men det som händer nu är att Dalsland placeras på kartan.

Ett resultat av Bokdagar i Dalsland, som Michael tänker sig att man eventuellt skulle kunna mäta, är all den uppmärksamhet som Dalsland får i media.

– Det leder till att vi blir mindre bortglömda. Vad skulle en annonskampanj som gav samma resultat kosta? Det är uppgifter som man eventuellt skulle kunna räkna fram.

En annan faktor är svårare att mäta. Den har med kommunens attraktionskraft att göra.

– Människor som funderar på att flytta tar idag reda på inte bara hur sjukvård, skola och barnomsorg fungerar på en ort, de väger också in kulturen. Hur det ser ut på kulturområdet säger mycket om välbefinnandet hos en kommun och dess invånare.

När en kommun ställs inför frågan om att satsa på ett kulturprojekt är det mycket som måste klargöras i detalj.

– Ja, det gäller att sondera, för man kan ju inte gå in i allt. Från kommunens sida måste man ha svar på frågan: Är det motiverat att satsa skattemedel på detta? Något som vi lärt oss med tiden är att det är viktigt att inte avfärda en idé för snabbt. Man måste ta sig tid till att sätta sig in i vad det handlar om. Nu håller vi på att utforma en ny kulturvision för Åmåls kommun. Jag tror att man kan säga att Bokdagar i Dalsland har öppnat ögonen för kulturens möjligheter och det kommer att märkas på den nya visionen.

Enligt Michael var man mer skeptisk från kommunens sida för några år sedan. Kultursatsningar avfärdades lätt som "flum för kulturnissar". "Det ska vara riktiga jobb", var t ex en vanlig kommentar när Not Quite i början av 2000-talet skulle etableras i det nedlagda bruket i Fengersfors.

– Numera har man en helt annan inställning. En större öppenhet för lite udda projekt. Vi pratar på ett annat vis nu. Det är på senare tid som vi upptäckt värdet av kulturen. Om man skulle ta bort kulturen skulle det som håller oss människor samman försvinna. Det är en viktig kugge.

När det gäller de nya tankarna på Nordiska Litteraturhuset i Åmål säger Michael att det är något som kommunen vill vara med och utreda.

– Låt oss kolla vad kommunen kan få för roll för Litteraturhuset! När Anita K Alexandersson talar om Litteraturhuset som ett nav i Norden känns det hissande och överkligt. Kan så mycket som en tredjedel av den visionen förverkligas skulle det vara fantastiskt.

– Bokdagar i Dalsland är ett självständigt kulturevenemang och det är viktigt att markera att det finns ett kulturliv i Dalsland. Det är ett underskattat landskap, säger Arne Ruth, som har vuxit upp i Bengtfors.

Han betonar att Bokdagar inte bara har betydelse för Dalsland.

– Generellt är det positivt med ambitiösa initiativ utanför Stockholm för på så sätt ökas mångfalden i Sverige.

Beträffande litteraturhistoria har Dalsland hamnat vid sidan av, men det finns intressanta dalsländska författare som fallit i glömska. Arne Ruth lyfter fram Anders Fryxell, som föddes 1795 i Edsleskog och blev en välkänd debattör, författare och ledamot av Svenska Akademien.

1823 publicerades första delen av hans *Berättelser ur svenska historien till ungdomens tjänst* och 1879 utkom del 46 som var verkets sista. Fryxell hade de isländska sagorna som ideal. Hans berättelser inspirerade flera skönlitterära författare och August Strindberg ansåg Fryxell vara den ende egentlige svenske historikern.

– Mycket vetenskaplig historieskrivning är oläslig och tråkig, något som man läser bara av tvång. Fryxell var en pionjär på att skriva populariserad historia och sådant skivande är litterärt.

Arne Ruth var från 1968 i många år verksam vid Sveriges Radio. Därefter var han först kulturchef på *Expressen* och sedan chefredaktör och chef för kulturredaktionen på *Dagens Nyheter* fram till 1998. Numera är han en fristående debattör och skribent. Han tycker att de författare som kombinerar det provinsiella med det kosmopolitiska ofta är de mest intressanta. Risken att betraktas som hembygdsförfattare kan en författare förhålla sig till både litterärt och politiskt. Sara Lidman är ett exempel. På grund av henne och andra författare från Västerbotten har det landskapets dialekt fått en hög status.

– Jag har länge intresserat mig för olika dialekters placering på en rangskala. Bakgrunden till mitt intresse är att jag som barn talade dalsländska. Det har givit mig anledning att reflektera över dialekternas ställning. När jag var femton år och började på Hvitfeldtska gymnasiet i Göteborg utsattes jag för mobbning utan like för mitt sätt att tala, och när jag anställdes på Sveriges

Radio tvingades jag träna bort allt som fanns kvar av min dialekt. Det finns fortfarande ett dialektförtryck.

Helt ovetenskapligt och mest på skämt har han upprättat en informell statuslista för dialekter. Dalmålet har toppplaceringen på grund av sin betydelse för nationsbygget, med symboler alltifrån Gustav Vasa och dalkarlarna till Bondetåget 1914. Värmländskan har en nästan lika hög placering och Västerbottniskan är, som sagt, också högt rankad.

– Norrbottniskan har ett gott självförtroende som bottnar i att man befinner sig långt från Stockholm och gärna vill markera avståndet.

På listan finns ett mellanskikt där "smäländskan fått en skjuts uppåt på grund av Vilhelm Moberg", skånskan har en egen självsäkerhet liksom bohuslänskan och göteborgskan.

– Stockholmskan håller på att uttunnas av alla anglicismer som är mer påtagliga där än i andra delar av landet. Det beror på att Manhattan betraktas som en systerstad med stort inflytande också på språket.

Till sist nämner Arne Ruth öländskan och dalsländskan som inte ens finns med på rankningslistan. De landskapens låga status och brist på anseende har historiska förklaringar.

– Båda är provinser som varit hårt drabbade av fattigdom. Massor av människor tvingades att utvandra. Öland och Dalsland förlorade genom emigrationen till USA båda under en period på femtio år 60 procent av sin befolkning.

Armodet ledde till ett förakt som fortfarande avspeglar sig i dialekternas låga status.

– Nu kan Dalsland göra en poäng av att inte finnas på kartan och ta vara på att dalsländskan talas i ett gränslandskap. I Sverige uppfattas Dalsland som avsides och idag kan landskapet ha nytta av det. Ett kosmopolitiskt förhållningssätt har vuxit fram. Det är långt till Stockholm men nära till Oslo. Dalslänningarna har länge orienterat sig västerut. Historiskt sett finns en koppling till alla de dalslänningar som hamnade i Minnesota och Kansas, men starkast präglas landskapet av närheten till Norge, särskilt gränsbygderna i Östfold.

Arne Ruth påpekar att det finns en genomgående norsk satsmelodi i Dals-

landsdialekten. Och det ska folk inte skämmas över, säger han, utan tvärtom odla sitt sätt att tala och göra det till ett giltigt tungomål.

– Ett projekt som Nordiska Litteraturhuset i Åmål är ett väldigt bra initiativ. I Sverige finns en bild av att vi alltid varit öppna för intryck och strömningar utifrån, och att Norge varit slutet och lite på efterkälken. I själva verket har Norge länge haft välfungerande kanaler till europeiska universitet och mycket vetenskaplig litteratur har nått Norge långt före Sverige. Det Nordiska Litteraturhuset i Åmål kan hämta mycket inspiration från Litteraturhuset i Oslo. Det är en fin förebild. Kanske kan ett samarbete utvecklas. Dalsland fortsätter att orientera sig västerut och ger fan i Stockholm!

foto Vara Konserthus

Tåget går mil efter mil över ett hav av helt platt åkermark. Utkastade bland plogfårorna ligger ganska regelbundet något som mest påminner om små isolerade öar där en lagård, en lada och ett boningshus trängs om utrymmet. Ofta breder stora trädkronor ut sig över gårdarna. Det ser ut som om traktorn har nafsat öarna i kanterna. Varje millimeter odlingsbar jord är tillvaratagen.

Tåget saktar in och det står Vara på skylten. Det börjar redan där. Stationshuset är starkt blått. Totalt blått. Uppifrån och ner. Taktegel och grundsockel inkluderade. Hela byggnaden ingår i ett konstverk som Vara kommun tillsammans med Trafikverket beställt av den tyska konstnären Katharina Grosse. När allt blir klart ska fem stora skulpturer i klara färger från sina positioner på taket liksom rinna nerför huset och ut på stationsområdet där en sjätte står. Alltihop blir till jätteskulpturen The Blue Orange.

I sin ateljé i Berlin har konstnären arbetat parallellt med verk avsedda för storstäder runtom i hela världen, och så med skulpturen för Vara. Annacarin Öman skriver i *Lidköpingsnytt* om Grosses första intryck:

Det fanns något övergivet och sorgset över stationshuset, som om någon glömt det kvar där; berättar Katharina, som tycks ha fascinerats av möjligheterna och hoppfullheten bland dem hon träffat vid sitt besök i Vara. Här fanns önskan om att förändra. Att ge liv till platsen och låta området ta av världens uppmärksamhet.

Landskapsarkitekten Hildegun Nilsson Varhelyi har anlåtats för att titta på helheten och omgivningarna. I ett pressmeddelande från kommunen skriver hon: "Det här kommer att bli en plats som kommer att sticka ut till och med på Google Earth."

Vara kommun har strax under 16 000 invånare. Det finns flera tätorter med fantasieggande namn som Kvänum, Tråvad, Ljung, Vedum, Stora Levene, Emtunga och Larv, men centralorten Vara är störst. Där bor 4 000.

Trakten är en gammal kulturbygd med gott om spår av människors liv bakåt i tiden, men det som Vara är mest känt för idag är Konserthuset. Gunlög Thorstensson, kultur- och bibliotekschef i Vara kommun, har följt nästan hela processen – från de första trevande idédiskussionerna fram till hur huset används idag. När en liten ort i landsorten plötsligt får ett konserthus får det effekter som kan vara svåra att mäta även om de har stor betydelse. Hur varaborna ser på sig själva är en sådan faktor.

– Tidigare när folk härifrån skulle besvara frågan: Var kommer du ifrån? blev svaret ofta: Från Vara, en liten håla på Västgötaslätten. Förr fanns det inte så mycket mer att säga, men när man numera nämner att man kommer från Vara blir reaktionen ofta en följdfråga: Men är det inte där det finns ett konserthus? Det påverkar självbilden, konstaterar Gunlög.

Nu diskuteras ett nytt stort projekt i Vara. En deg har ställts på jäsning. Vad det blir för bakverk den här gången är det ingen som kan säga riktigt säkert idag. Inga beslut är fattade, finansieringen är inte alls klar, men det finns återigen en storslagen vision. Det tänkta projektet har många namn, till exempel Konsthuset eller Huset, eller också säger man bara Den nya visionen.

– Grunden för alltihop är varabornas egna berättelser. Drömmen är en bred, omfattande, utmanande kulturverksamhet som sticker ut. Vi vill visa att en liten ort kan ta till sig världen, att lokal förankring och öppenhet mot omvärlden kan förenas. Vi vill bygga en mötesplats med berättelserna i centrum och med konst, konsthistoria och litteratur – en konstinstitution på en

europensk nivå, ett bibliotek som inspirerar utanför kommungränsen och en kulturhistoria som handlar om allas egen historia, oavsett var man bor.

Visionen är en avancerad konstinstitution med utställningar, verkstäder och evenemang, en verksamhet präglad av växelverkan mellan lokal och internationell kultur. Regionens egen konstsamling med över 5 000 verk är en viktig resurs som Gunlög hoppas att man ska kunna lyfta fram och exponera i sammanhanget.

En annan del av projektet är att i samarbete med Göteborgs universitet och till exempel Landsarkivet inrätta ett lokalhistoriskt metodcentrum som kan fungera som ett nav.

– Vi vill etablera ett folkbildande centrum som kan lära människor metoder för att forska om sin lokala historia. Det kan exempelvis handla om hur man letar i museisamlingar och i tryckta källor av olika slag och hur man läser gammal handskrift i gårdshandlingar och folkbokföring.

Gunlög berättar hur en släktforskare ska kunna använda metodcentret:

– Om man till exempel upptäckt att en anfader blivit dömd för stöld kan man hitta material som berättar om hur tjuvar behandlades vid den tiden, vilken inrättning släktingen förmodligen sattes på och hur livet kunde te sig för de anhöriga under tiden. Eller när man läser om hur släktgården skiftades i slutet av 1700-talet. Då måste man kunna lite om skiftesreformen generellt sett, hur man lagstiftade, vem som hade den exekutiva makten i sammanhanget etc. Har man indelta soldater i sin släkt, eller statare, så är det likadant där – man får redskap att hitta sammanhang.

Metodcentret ska också kunna hjälpa till när akademiska forskare behöver uppgifter och pusselbitar från lokala skriftliga eller traderade källor. Olika arkiv som speglar bygdens framväxt kommer att finnas samlade i metodcentret för där ska kommunala arkiv, gårdsarkiv, bruksarkiv etc. tas tillvara.

Idag är högskolestudierna på distans inrymda i biblioteket. Planen är att den studieplatsen ska följa med till Lärcentrum i det planerade huset. Förra läsåret distribuerades en högskolekurs från Vara. Den hette Musiken för publiken och byggde på den musik som Konserthuset hade i programmet det

läsåret. Kursen examinerades från Göteborgs universitet.

– Den var populär och samlade en hel del studenter från regionen och till och med någon utifrån. Sådant skulle man kunna utveckla mer, både ihop med Konserthuset och med det tänkta huset. En annan idé är att använda den nya digitala sändningstekniken för att distribuera Konsthuset föreställningar och utställningar. Då skulle studenter kunna sitta var som helst i världen, faktiskt, och ta del av detta. Utvecklingsmöjligheterna är stora. Mig veterligt finns inte något liknande, åtminstone inte i Sverige – men jag tror verkligen att det skulle kunna bli bra om vi finge hålla på...

Gunlög tänker sig också att metod- och lärcentrum ska kunna hitta ett gemensamt gränssnitt, t. ex. när det gäller konsthistoria eller kulturarvsfrågor.

– Nu har vi egentligen bara ett historiskt arv här som är riktigt unikt, och det är Finnestorp, där man grävt upp sönderslagna offergåvor från folkvandringstid i rik mängd. Vi skulle vilja utveckla metoder här i Vara där intresserade kan lära sig upptäcka och arbeta med det man har i sin omgivning. Här är kopplingen till högskolan/universitetet intressant. Allra mest intressant skulle det vara att bygga något kring traderandet i historiskt perspektiv – återigen alltså ett band till berättandet och berättelserna. Det som är speciellt och nytt är att man väver ihop alla de fyra delarna i verksamheten – konstinstitutionen, folkbiblioteket, det lokalhistoriska metodcentret och lärcentret. Därmed sammanvävs också institutioner som traditionellt fungerar ganska annorlunda.

Gunlög talar om en myrstig som uppstått från Vara till Lidköping. Hon syftar på att det globala fenomenet med ungdomar som flyttar från landsbygden till städerna också märks i Vara. En viktig drivkraft för kommunens kulturutveckling är en förhoppning om att unga människor ska vilja stanna kvar – och kanske till och med lockas att flytta dit.

Än så länge är den nya visionen husvill.

– Det hör naturligtvis ihop med att finansieringen inte är klar än. Olika alternativ diskuteras, till exempel finns det intressanta skolor som kanske blir lediga. Barnkullarna har under en följd av år varit mindre och därmed har behovet av skollokaler minskat.

En "husgrupp" har skissat på hur den nya verksamheten skulle kunna se ut under ett år. Gunlög berättar om ett par av de planerade programpunkterna.

– Utgångspunkten är fem berättelser. Den första kallar vi "Sånger från havets botten." Upprinnelsen är en gammal sann historia om några pojkar som fiskade i en bäck vid Vånga här ute på slätten. De hittade några väldigt stora ben, för stora för att komma från kor eller hästar. Folk spekulerade om en jätte från Vånga.

Gunlög berättar att senare forskning har visat att benen kommer från en inte helt fullvuxen val.

– Fyndet visar att vi bor på en gammal havsbotten. Det finns massor av trådar att följa här. Det går att hitta gamla havslinjer i landskapet. En annan tänkbar tråd är utanförskap. Vad hade hänt valungen när vattnet försvann och alla andra valar gav sig av? Varför blev den kvar? Vi tänker oss en kontakt med den schweiziska videokonstnären Pipilotti Rist som vi tror skulle kunna tänkas vilja göra något på temat.

En annan programpunkt i Konsthuset kan komma att handla om att vara väldigt annorlunda i en omgivning som man känner väl. Den tänkta rubriken är: "Livet är ett äventyr och kan sluta var som helst."

– Den kretsar kring berättelsen om ingenjör S A Andrés polarfärd. Inför expeditionen testade han i juni 1894 sin luftballong Svea med en färd som startade i Göteborg och som helt utanför planerna slutade i Vara.

Snart efter den uppmärksammade nödlandningen startade ett par systrar ett café med det stolta namnet Nordpolen. Där kan man än idag dricka kaffe.

– Katharina Grosse, konstnären med stationshuset, förmedlar ju också en berättelse om att något trillar ner "ur skyn" i ett landskap där det inte hör hemma.

Vad är då förklaringen till att den egentligen ganska djärva idén med Konserthuset kunde genomföras, och att nu en ny storslagen vision tagit form? Och The Blue Orange? Vad är det för jordmån i Vara som gör projekt av det slaget möjliga?

Gunlög Thorstensson pekar på egenföretagandet och föreningslivet som viktiga faktorer.

– Bygden här är starkt präglad av jordbruket. Det är den dominerande näringen. Bönder i allmänhet är vana vid eget företagande och många som har sina rötter i lantbruket har startat egna företag också utanför lantbrukssektorn. Folk är inställda på att ta itu med saker och att hitta egna lösningar. De är också vana vid att gå samman och att arbeta på sikt. Föreningslivet är mycket utvecklat här.

Ett exempel på småskalig företagsamhet i det mjölkproducerande Vara är Sivans osthandel. I en anspråkslös lokal säljs lagrade kvalitetsostar.

Den varabo som vill gå med i en förening har 400 olika att välja mellan. Bland dem finns idrottsföreningar, nykterhetsföreningar, hembygdsföreningar, bildningsförbund, politiska förbund, lantbruksorganisationer, religiösa samfund, handikappsorganisationer och föräldraföreningar. Föreningsregistret upptar också föreningstyper som Varaortens biodlarförening, Hantverksgruppen i Vara, Vara filatelistförening, Varaslättnens buggare, Varabygdens konstförening, Rock i Vara, Tråvads schackklubb och Scen-Vara.

Runtom i den 700 kvadratkilometer stora kommunen finns det 22 samlingslokaler som drivs av bygdegårdsföreningar och hyrs ut till olika föreningar och till privata evenemang som femtioårsdagar och liknande. Det finns också en biograf som drivs i föreningsregi. Den har just blivit digitaliserad med 2K- och 3D-teknik. Det är hembygdsföreningarna som äger och sköter om hembygdsgårdarna och en del andra byggnader. Till exempel är det den lokala hembygdsföreningen som äger och sköter Huttla kvarn och såg i Naum, alldeles i närheten av E20, och det är en vanlig modell för vården av det lokala kulturarvet. Idrottsföreningarna äger och driver i allt väsentligt sina egna anläggningar, och när kommunen nyligen drog in lekplatsen i den lilla tätorten Larv, bildade invånarna där en förening som numera tar hand om lekplatsen.

Gunlög berättar att konserthusidén dök upp under en period när kommunen hade stora bekymmer.

– Det började på 1990-talet. Kommunen hamnade i en djup kris. Som på många platser i Sverige präglade företagsnedläggningar och utflyttning det mesta och det var mycket nära att Vara behövde låna medel till de löpande kostnaderna. Då reste en delegation från Vara till Holstebro i Danmark för att studera de uppmärksammade kultursatsningar som genomförts där.

Vid den tiden var det många svenska kommunledningarna som skickade medarbetare till Holstebro för att hämta inspiration. Bakgrunden var att ett enhälligt kommunfullmäktige i den danska landsbygdskommunen 1962 beslutade sig för att lägga ner den för dåtidens mått enorma summan 200 000 kr på att köpa in en staty av den schweiziska konstnären Alberto Giacometti. Sedan dess vallfärdar kommunfolk från hela Europa till Holstebro för att studera den utveckling som startade där och som förknippas med statyn. Diskussionerna i Vara under nittiotalet löpte utefter två huvudspår. Det ena handlade om att den nybyggda gymnasieskolan behövde en aula. Det andra spåret kretsade kring idéer om att bygga upp ett kunskaps- och utvecklingscentrum. Och kanske skulle Vara satsa på en scen? Så småningom sammansmälte spåren till ett gemensamt projekt som fick arbetsnamnet Framtidshuset. Och av Framtidshuset blev ett konserthus som byggdes ihop med gymnasieskolan. Så slogs två flugor i en smäll.

– Konserthuset invigdes på hösten 2003. Då hade Vara kommit på så grön kvist att hela kostnaden på 96 miljoner kronor betalades med egna kommunala medel. Inga lån behövdes.

Den stora salen rymmer drygt 500 personer. Den kan dagtid fungera som aula och gymnasiet har också fått tillgång till många andra utrymmen, såsom en scen som kan utnyttjas av det estetiska programmet och Konserthusets restaurang som dagligen används som skolmatsal.

– Eleverna är rädda om den fina miljön där, konstaterar Gunlög. Har man något som är vackert blir man aktsam, men fula och sjabbiga lokaler förstörs.

Bebyggelsen i Vara består till största delen av låga en- och tvåplanshus och det gäller också gymnasieskolan. Konserthusdelen avviker både i färg och form. En rödorange rund byggnad reser sig över omgivningen. Konserthusets

Har man
något som är
vackert blir man
aktsam

program är brett. Det upptar till exempel regelbundna besök av Göteborgs Symfoniker, vars andrascen är Vara, och på programmet finns också konserter med populära artister, som Tommy Nilsson och Victoria Tolstoy, och storbandsjazz. "Två konserthus i världen har ett storband som anställd orkester, Lincoln Center i New York och Vara Konserthus." (Konserthusets hemsida)

Besökarna strömmar till och det är inte bara varabor som kommer. Två av tre besökare är tillresta från annat håll. Majoriteten kommer från en radie på fem mil runt Konserthuset. Kommunfolk talar om "en saga".

– På samma sätt som vi idag berättar "sagan om Konserthuset", säger Gunlög Thorstensson, kanske vi om några år berättar om det nya kulturhuset. Vem vet?

Enligt kommundirektör Gert Norell är det helt klart att Vara kommun ser kulturen som en utvecklingskraft.

– I mitten av 90-talet upprättade vi en strategisk plan för Vara och där listade vi kommunala framgångsfaktorer: Kultur, internationalisering och kompetens. Planen var viktig för förverkligandet av Konserthuset. Man kan ju inte bara ha en lista, man måste ju göra något också, konstaterar han.

Enligt den strategiska planen, som kommunfullmäktige godkänt, ska Vara satsa på nya kulturetableringar.

– Det finns en vilja att förstärka vår kommun i den riktningen, säger Gert Norell.

När det gäller tankarna på en helt ny verksamhet, ett kulturhus, betonar han att det inte finns några politiska beslut om den satsningen ännu. Och att de ekonomiska frågorna inte är lösta.

– Men det finns en intressant vision om ett dynamiskt och levande hus med kulturskola, fritidsgård, konstverksamhet etc. Vi ser en möjlighet och vi jobbar med frågan.

Från kommunens sida ser man kultur som en utvecklingskraft, säger Carl-Uno Olsson, Bildningsnämndens ordförande i Vara.

**Om vi inte haft
Konserthuset,
hade vi inte
spänt bågen
så högt**

– Det är en medveten strategi för att göra Vara till en bra plats att leva på och för att göra det möjligt att tillhandahålla bra service. Möten mellan människor och organisationer ger nya tankar. Kultursatsningar gynnar sådana möten och det leder till att vi utvecklar kommunen även på andra områden. Ett exempel är satsningen på Nationellt centrum för måltiden. Om vi inte hade haft Konserthuset hade vi antagligen inte spänt bågen så högt. Då kanske vi gjort en lokal satsning men vi hade aldrig kommit på tanken att bygga upp ett nationellt centrum.

– Vi ser kultursatsningar som en av våra framgångsfaktorer, men de ekonomiska möjligheterna är begränsade i en liten kommun som Vara och det gäller att jämka i förhållande till basverksamheten. Vi är öppna för spännande idéer och vi anstränger oss för att få till lösningar som kan vara lockande för externa finansiärer.

När det gäller den nya visionen säger Carl-Uno Olsson:

– Det är fantastiska planer som kan bli till en oerhörd tillgång för Vara kommun, men inga beslut är fattade ännu. Extern finansiering är en förutsättning och vi undersöker hur ekonomin ska kunna sys ihop. Det ligger i sakens natur att innan alla knutar är lösta och allt faller på plats så ser det komplicerat ut. Konserthuset byggdes före min tid, men jag kan tänka mig att de planerna uppfattades på samma sätt. När sedan ett projekt har blivit verklighet tycks alltihop självklart.

Hammarkullen

En äldre dam med vita slingor i håret går helt igång på Griegs *I bergakungens sal* och dansar sittande i sin stol. Snett bakom henne klappar en liten pojke takten, från sin plats i pappas knä. När musiken tystnar ropar han rakt ut: Mera troll! Damen med slingorna vinkar till en flicka framme på scenen. Flickan svarar med att vifta med en stråke.

Göteborgs Konserthus är fyllt till sista plats. På scenen: 80 symfoniker med sina instrument, och bakom och runtom dem och i salongen längst framme vid scenen: barn från Hisingen, Hammarkullen och Östra Göteborg. De är medlemmar i tre av Göteborgs olika *El Sistema*-orkestrar eller körer, totalt 200 barn plus massor av fioler, trumpeter, och andra instrument, i liten storlek, men ändå... Det ryms inte en enda sångare eller musiker till, inte ens det minsta barn.

– I hela Göteborg är fler än 500 barn med i *El Sistema* nu, men det fick helt enkelt inte plats fler på scenen, säger Johanna Ericsson, processledare för *El Sistema*, Hammarkullen.

Konsertprogrammet upptar förutom Grieg också verk av bland andra Sibelius, Vivaldi och Dvorák. En stor andel av publiken består av barnens familjer, vänner och bekanta. Det är tryck både i musiken och i salongen. Applåderna är öronbedövande. Konserten ingår i en tvådagars konferens om *El Sistema*, anordnad av Göteborgs stad, Göteborgs universitet och Göteborgs Symfoniker tillsammans. Det har kommit pedagoger och andra deltagare

från hela Norden och också från Skottland och Schweiz, och alla som deltar i konferensen finns med i konsertpubliken.

Den venezolanske musikern, ekonomen och politikern José Antonio Abreu som har utvecklat *El Sistema* fick Polarpriset 2009. Innan dess var *El Sistema* något ganska okänt i Sverige, men i samband med prisutdelningen kom flera reportage om pristagaren och den verksamhet som han startade redan på sjuttioalet. Då började Abreu använda konstmusik och orkesterspel för att rädda barn och ungdomar från de sociala problem som fattigdom skapar:

"Om du ser på våra sociala problem så kommer de ur en känsla av utanförskap", sammanfattar han El Sistemas filosofi. "Över hela världen är utanförskap förklaringen till explosionen av sociala problem. Därför måste vi slåss för att inkludera så många som möjligt i våra orkestrar. Musiken som sådan tillåter att man formar sociala grupper, som orkestrar och körer. Där kan barnen lära sig socialt samspel, solidaritet och teamwork, på ett sätt som är unikt med musik."

Klassisk orkestermusik brukar förknippas med de mest förmögna. Abreu tänkte att om de fattiga barnen fick kunskap om just den typen av musik skulle det kunna motverka segregation. Det startade i liten skala i Caracas slum med elva barn och en ledare i ett garage. Sedan dess har konceptet utvecklats. I Venezuela är snart en miljon barn involverade i rörelsen och idag finns *El Sistema* också i flera andra länder, till exempel Danmark, Filipinerna, Skottland och USA. När Abreu fick Polarpriset hade den venezolanske världsstjärnan Gustavo Dudamel varit chefsdirigent för Göteborgs Symfoniker i ett par år. Flera kända musiker har sin bakgrund i Abreus kör- och orkesterskolor och Dudamel är en av dem. Han växte själv upp under enkla förhållanden, började tidigt spela fiol och blev utvald till dirigent som sextonåring.

Egentligen är alltihop fortfarande väldigt nytt utanför Venezuela. Den första svenska *El Sistema*-orkestern startade i Hammarkullen 2010. Där bor män-

niskor med 90 olika nationaliteter och där talas 115 av alla världens språk. Orkestern i Hammarkullen har deltagare från bortåt femtio olika länder.

År 2009 fick Kulturskolan i Angered där Hammarkullen ligger, ett samtal från Göteborgs Symfoniker. Kontaktpersonen sa ungefär: Om ni kan ordna en lokal där vi kan spela, så kommer vi ut till Hammarkullen med Beethovens femte symfoni.

– Är detta verkligen sant? frågade Camilla Sarner som då var chef för kulturskolorna i nordöstra Göteborg.

– Ja, om ni kan fixa fika. Och kanske någon buss...

Camilla lyckades boka en idrottslokal vid Hammarkulletorget. Så en dag i maj kom åttio symfoniker dit i bussar tillsammans med alla sina fioler, basar, klarinetter, trumpeter, slagverk och andra instrument. Det blev dels en skolkonsert på dagen och dels en familjekonsert på kvällen. Båda fullsatta. När allt var över bad Camilla att få ett samtal med Gustavo Dudamel.

– Vad jag ville veta var om han hade några råd om hur vi skulle kunna arbeta vidare efter den musikupplevelsen, men vad ställer man för frågor till världens bästa dirigent? Vi träffades och när jag tagit upp frågan om hur vi skulle kunna arbeta framöver, tänkte han en kort stund och så såg han lite road ut och sa "Let's do a projekt together". Någon vecka senare ringde jag upp Helena Wessman, VD och konstnärlig chef för Göteborgs Symfoniker. Jag berättade om samtalet med Dudamel och undrade om det verkligen kunde stämma att han var beredd att samarbeta.

Enligt Wessman fanns det inte någon tvekan om den saken. "Den typen av arbete ligger helt i linje med hur vi vill utvecklas", sa hon. "Göteborgs Symfoniker vill arbeta med att nå ut med musiken till nya grupper."

– Det var alltså Gustavo Dudamels initiativ att flytta ut från Konserthuset. Han tycker att det är slöseri med skattepengar att bara spela för äldre akademiker och den övre medelklassen, förtydligar Camilla.

Det var bakgrunden. För att sätta sig in lite bättre i vad *El Sistema* egentligen innebar, började Camilla googla.

– Jag upptäckte snart att detta är en skatt. Märkligt nog fanns där plötsligt

det är slöseri med skattepengar att bara spela för äldre akademiker och den övre medelklassen

en form eller ett koncept för många av de behov och utvecklingsområden som vi sedan länge identifierat i Angered. Det visade sig att svaren på nästan alla frågor vi hade i Hammarkullen fanns i Venezuela.

Camilla räknar upp exempel på idéer, erfarenheter och kunskap att hämta:

- *Man lägger stor vikt vid social och mänsklig utveckling.*
- *Man lyfter fram kulturens betydelse för en socialt hållbar utveckling. Den aspekten är högst aktuell för att utveckla Göteborg till en stad. Vi vill bygga ett El Sistema med integration som ett mål för social utveckling i ett hela-staden-perspektiv. Den klassiska västerländska musiken är ett verktyg.*
- *Metoden utgår från gruppen som den bästa lärmiljön. Det är en ganska stor kontrast till det individuella perspektiv som vi har här i Sverige. Ibland har en individuell undervisningsform plottrat sönder verksamheten i så många fragment att vi tappat helheten.*
- *Metodutveckling och pedagogisk utveckling är väldigt spännande. Man utgår till exempel från balans mellan gehörsspel och spel med noter och man integrerar rörelse och sång på ett naturligt sätt.*
- *Ett inkluderande arbetssätt med verksamheter för till exempel döva barn och utifrån autistiska barns utveckling är en mycket inspirerande del.*

– Efter ett par års erfarenhet av det här arbetssättet kan vi se att många av de tankarna verkligen håller när vi jobbar, konstaterar Camilla. Men det är kanske inte så konstigt, för det är ju en filosofi som har tillämpats och testats länge i Venezuela.

För en tid sedan bytte Camilla stadsdel och är numera sektorschef för Kultur och fritid på Norra Hisingen. Idag finns det en nystartad kör- och orkesterskola också där.

– Att en verksamhet som denna kan bli verklighet bygger på att rätt människor möts och vågar satsa. Ambitionen är en ny struktur i samhället. Samverkan och demokrati är nyckelord. Orkestern eller kören utgör ett minisam-

hälle, det finns ett tydligt ledarskap, men man måste ta ett gemensamt ansvar och kommunicera med varandra, säger Johanna Ericsson, Hammarkullen.

Gustavo Dudamel brukar poängtera att det är viktigt att hitta känslan, *la sencibilidad*.

– Barn kan ta ansvar för sig själva och sin grupp. Allas sensibilitet tränas upp. Starka känslor bearbetas genom musiken.

Enligt Johanna är den familjekänsla som uppstår inom *El Sistema* grundläggande för verksamheten. Inom den vanliga kulturskolan blir umgänget inte lika tätt, direkt och nära. Och precis som Camilla lyfter Johanna fram gruppens betydelse. Hon säger att barn idag är mindre bra på samarbete, nästan i alla sammanhang är individfokus starkt, men inom *El Sistema* arbetar man alltså i grupp. Tyngdpunkten ligger på gruppen, barnen har sin identitet i gruppen. Målet är att den ska stärka individen.

– Vi ser hur barnen utvecklas. Man lär sig att arbeta ihop och att respektera varandra. Här är tiden en viktig faktor. Vi som jobbar med detta inser att för att bygga upp något varaktigt behövs tid, kontinuitet och vilja.

Johanna framhåller att det här inte är något fattigdomsprojekt eller något som bara lämpar sig för förorten.

– Det är mer en interkulturell dialog som alla i hela Sverige är i behov av, säger hon. Det handlar inte om integration in i det svenska, utan bygger på en dialog med respekt för alla parter kultur. De som bor i förorterna ska inte integreras. Det som behövs är ett utbyte. Jag menar att integration bygger på dialog, utbyte, förståelse, respekt och kunskap om varandras kulturer. Integration byggs inte av en envägskommunikation.

Tiden är en viktig faktor också när det gäller kontakten med barnen. De barn som är aktiva i *El Sistema* ägnar mer tid åt musiken än vad som annars är vanligt inom Kulturskolan. Mellan tre och fem gånger per vecka deltar de i olika aktiviteter. Barnen spelar i orkester, sjunger i kör, får tekniklektioner på sina instrument och tränar orkesterrytmik. För de flesta barnen blir det åtta timmar sammanlagt med undervisning och aktiviteter i veckan, plus den tid de spelar själva hemma.

Det handlar inte om integration in i det svenska, utan bygger på en dialog med respekt för alla parter kultur

Förutom gruppen och den tid som varje barn får för undervisning och övning, är familjen och den sociala samvaron grundläggande byggstenar. Varje onsdagseftermiddag vid samma tid är det *Vänstay* i Hammarkullen, i Lundby och Backa på Hisingen och i Kortedala i Östra Göteborg.

En gång i månaden besöker en grupp från Göteborgs Symfoniker två olika *Vänstay*, och de andra reser också dit då. Oftast kommer en grupp med sex till sju symfoniker, aldrig färre än två.

– Det visar symfonikernas stora engagemang och att de utvecklar det i takt med att *El Sistema* utvidgas över staden. Helt varm i hjärtat blir man! säger Malin Aghed, processledare *El Sistema* Hisingen.

Vänstay är ett slags öppet hus för föräldrar, syskon och kompisar. Alla äter tillsammans, lyssnar på musik, sjunger, spelar och umgås. Barnens egna storasystrar och storebröder och kompisars äldre syskon som hunnit lära sig lite mer kan fungera som förebilder.

– Att familjen finns med bakom varje barn är en framgångsfaktor. Vi skapar trygghet runt verksamheten och det påverkar hela familjen. Ju tidigare vi börjar, desto mer kan vi påverka, säger Johanna.

I Hammarkullen samarbetar *El Sistema* med tre förskolor, två fritidshem och två grundskolor. Under 2012 tillkommer ytterligare ett fritidshem och en grundskola. Malin berättar att *El Sistema* nu också startat på tre förskolor i Backa, att anmälningarna till en kör i Kärra på Hisingen strömmar in, och att man i Östra Göteborg har börjat arbeta med en förskoleklass.

– När vårt *Vänstay* ska besöka de andra *El Sistema* i Göteborg hyr vi en buss och reser till dem, säger Johanna. På så sätt får barnen fler kontakter och de får se mer av Göteborg.

– *Vänstay* har blivit en viktig institution, säger Patricia Martinez, mamma till Gabriel som är 11 år och spelar fiol. Det möte vi föräldrar får med våra egna och andras barn är viktigt. Det är den enda platsen som vi föräldrar träffas på det sättet, och vi vill verkligen träffa varandra och lära känna varandra.

foto Anna Hulth

Syskonen Vian och Alan Teyfuri springer runt i Konserthusets foajé efter konserten. De började samtidigt i orkesterskolan, hösten 2010. Vian som är 9 år spelar fiol, och Alan, 7 år, valde först samma instrument men bytte sedan till marimba. Hans mamma, Kyoung-Im Park, säger att han var för livlig för att sitta stilla med fiolen och att ett slagverk passar bättre, bland annat för att han får stå upp och spela.

– Det har kommit nytt ljus över Hammarkullen, säger Kyoung-Im Park. Vi umgås på ett nytt sätt nu. Genom *El Sistema* har mina barn lärt känna nya barn som de umgås med efter skolan.

Att det blev fiol för Vians del berodde mycket på att familjen redan hade en barnfiol hemma som bara väntade på att någon skulle börja spela på den. Hennes pappa som kommer från Iran, hade en gång köpt en fiol i barnstorlek i sitt hemland och när Vian började spela fick hon den.

– När jag spelar fiol tänker jag mest på att det är viktigt att vara rak i ryggen och att koncentrera sig, säger hon.

Annars gillar Vian att lyssna på hip hop och rap. Vian berättar att hon har fått många kompisar genom *El Sistema*, till och med två bästisar.

– Jessica spelar fiol som jag och Victoria sjunger i kör.

Vian tycker att det kan vara lite svårt ibland att öva in nya saker.

– Men jag älskar att vara med på konserter, säger hon. Bra och kul. Och man måste koncentrera sig jättemycket.

Så sammanfattar Alan hur det är att spela marimba. Han har lärt känna andra killar som spelar samma instrument. En av de nya kompisarna kommer från Sverige, en från Latinamerika och en från Irak.

– Allra mest gillar jag när vi spelar *Nordic Wolf* av Jonas Simonsson.

Precis som sin syster tycker han att det är roligast att spela på konserter.

– Särskilt när Victoria och Daniel lyssnar, säger han. Två gånger har han och de andra i orkestern spelat för dem.

Vians och Alans mamma säger att hon och hennes man vill att barnen ska utvecklas och lära sig något som de kan ta med sig genom livet

– Musiken berikar deras själar och det finns inga fördomar i musiken.

Barnen får både tillhöra en grupp och lära sig spela på sina instrument. Vi är jätteglada att de kan vara med. Sedan är det roligt att jag också har fått en kompis.

– Jessicas mamma och jag har lärt känna varandra och blivit vänner, säger Kyoung-im Park.

Jessica Multanen spelar fiol tillsammans med Vian. De är jämnåriga och varje onsdag har de först en lektion när de två ensamma får undervisning av sin lärare. Efteråt spelar de i grupp och måndagar och torsdagar är det också övning med orkestern.

Förut spelade Jessica tvärflöjt, men det tröttnade hon på efter ett par år. Hon visste precis vilket instrument hon skulle välja istället.

– Trumpet låter så högt och svårt och trummor var jag inte intresserad av. Fiol var det jag ville ha. När jag såg fioler fick jag alltid lust att pröva.

När Jessica spelar försöker hon tänka på att hålla fiolen och stråken rätt.

– Tummen ska inte vara nertryckt under det blanka på fiolen. Vid skruven på stråken finns en svart plastgrej där jag håller fyra fingrar och på undersidan finns en grop som man kan ha tummen i. Ibland trycker man lite för hårt med stråken. Man ska trycka lagom. Det är roligt att lära sig.

Minst tre gånger i veckan tar Jessica med sig sin fiol och reser från Olofstorp där hon bor, och in till Hammarkullen.

– När vi plockat fram instrumenten tänker jag: Nu vill jag bara spela. Allra mest tycker jag om ett stycke ur Dvoráks Symfoni nr 9 Från nya världen, säger hon. Det låter så fint.

Gabriel Rhea Martinez har spelat i fiol i 1 år. Hans intresse väcktes av konserten med Göteborgs Symfoniker i Hammarhallen 2009. Han har inte lätt att avgöra vilken musik han gillar mest.

– Det är svårt att välja, säger han. Kanske Dvorák. Eller Mozart. Eller också Beethoven.

Gabriels mamma Patricia Martínez de Rhea har just kommit ut från konserten där Gabriel spelat tillsammans med Göteborgs Symfoniker.

– Det är helt fantastiskt och underbart att min son får vara med här och

spela, säger hon. För mig är det så häftigt – men det är inte lika häftigt för honom och de andra barnen. För dem är det något naturligt. Jag ser detta som ett integrationsprojekt. Min son och de andra barnen får vara med i samhället.

– Gränserna försvinner när barnen helt självklart spelar med symfonikerna. Gabriel blir en länk mellan Hammarkullen och innerstaden, säger Camilla Sarner. Olika världar möts, och man känner att musikerna blir tagna av mötet med barnen.

Johanna Ericsson nickar.

– Ja, och hur många av våra barn från Hammarkullen har tagit sig in till centrum och till Konserthuset tidigare? Göteborg är en segregerad stad.

Malin Aghed berättar att det redan hösten 2012 kommer att startas nya *El Sistema* i Biskopsgården, Tynnered, Västra Frölunda och i centrala Göteborg.

– Vi känner att vi har både politiker och SDN med oss, säger Johanna. Troligen hade det varit ännu lättare att få stöd om effekterna av satsningar på *El Sistema* hade varit mätbara och syns snabbare. Men det som händer när barnen och hela deras familjer blir involverade i verksamheten kanske inte går att avläsa förrän om fem, tio år, säger hon. Frågor som t ex om antalet omhändertagna barn minskar när det finns en *El Sistema*-verksamhet har vi inget svar på idag.

Ett av målen är att nå barn från ekonomiskt svaga grupper som den vanliga kulturskolan är dålig på att fånga upp. I en vanlig kulturskola kostar det kommunen mellan 4 000 och 5 000 kr per år och barn för ett undervisnings-tillfälle i veckan. *El Sistema* kostar mer, 15-17 000 kr per år, men dit kommer barnet fler timmar.

– Inget är så självgenererande som kultur, säger Thomas Martinsson, kommunalråd (MP) och ordförande i kulturnämnden, Göteborgs stad. Den så att säga lönar sig på alla nivåer – individuellt, kollektivt och för hela samhället.

Martinsson citerar Carol Bellamy, tidigare ledare för UNICEF som en gång sa att när man tillgodoser barnens behov, så gagnar man hela mänskligheten.

– Kultur utgör en grundläggande del av de mänskliga rättigheterna och

barnen måste komma först för annars händer det inget på det området. Rätten till kultur är lika grundläggande som rätten till frihet och varje människas rätt att vara kreativ är grunden för demokratin. Det handlar om interaktion mellan olika människor, olika uttryck och olika synpunkter. Det handlar också om att bli en aktiv medborgare.

Thomas Martinsson beskriver hela verksamheten som ett brobygge.

– Barnen bygger broar som är viktiga för framtiden. I Venezuela har det gjorts en film om verksamheten. Den heter *Tocar y Luchar*, Att spela och kämpa, och den filmtiteln fångar essensen i *El Sistema*, säger han.

Frågan om hur kör- och orkesterskolorna fungerar och vad de får för effekter på kort och lång sikt har på senare tid väckt intresse bland forskare och många olika institutioner på Göteborgs universitet har hört av sig.

– Till exempel finns det två forskare på Musikvetenskapliga institutionen som vill studera hur metoden fungerar, och många studenter vill skriva uppsatser på C- och D-nivå, berättar Johanna.

Backa på Norra Hisingen är alltså en av de delar av Göteborg som också startat ett *El Sistema*. Kaj Larsson är områdeschef för stöd och sysselsättning i Stadsdelsnämnden Norra Hisingen.

– Man kan vara fattig på olika sätt – ekonomiskt, kulturellt eller demokratiskt, säger han. 15-20 procent av de människor som bor i de områden i Backa där inkomsten är lägst har inget jobb att gå till. 600 barn har föräldrar som har socialbidrag. Vad jag ser är att vi genom *El Sistema* kan nå barn som växer upp under fattiga förhållanden. Det som har satts igång genom *El Sistema* och Dudamel är ett demokratibygge.

För Kaj Larssons del får *El Sistema* gärna vara ett förortsprojekt.

– Barnen i centrum har mycket fler valmöjligheter än barnen i Backa Röd. Nu får barnen på Norra Hisingen en ny möjlighet, de får se något mer. Det är jättebra att kultur och skattepengar flyttas ut i förorten så att det växer fram något attraktivt där, något som inte finns i centrum, säger han.

Att involvera barnen och deras familjer fungerar som ett förebyggande socialt arbete.

– Vi vill informera föräldrarna om orkestern och kören och fråga dem om de vill ge sina barn den här möjligheten. Många blir intresserade, alla föräldrar vill sina barns bästa. Genom *El Sistema* kan stadsdelen få kontakt med och ge erbjudanden till grupper som vi annars har svårt att nå.

Kaj Larsson lyfter fram en annan aspekt, något betydelsefullt som händer när barnen börjar spela i en orkester eller sjunga i kör:

– De tar klivet från konsumtion till produktion.

I Hammarkullen, stadsdelen som är svensk pionjär inom *El Sistema*, har man börjat utveckla något nytt inom den kommunala skolan: en profilskola.

– Vi vill motarbeta segregationen i Göteborg. Idag sätter väldigt många föräldrar sina barn i andra skolor. Konkurrensen är hård. *El Sistema*-profilen är en satsning för att utveckla kvaliteten och stabiliteten i den lokala skolan. Men att bygga upp en profilskola tar tid, och vi har inte hittat den nya formen riktigt ännu. Det gäller att jämka ihop nytt och gammalt, både när det gäller pedagogik och metoder.

Alla de som jobbar med orkester- och körskolan i Hammarkullen märker vilket starkt intresse det finns för verksamheten, både i Sverige och i andra länder. De tar emot i genomsnitt ett studiebesök i veckan och är ofta på besök runtom i Norden för att berätta om utvecklingen. 50 till 60 föredragsresor per år har det varit hittills. Stockholm, Malmö, Landskrona, Århus och Gellerup i Danmark och norska Bergen hör till de senast besökta orterna. I början av 2012 deltog *El Sistema* från Göteborg också i en stor konferens i Los Angeles.

– Nu är vi ett gäng som planerar att resa till Skottland och till London för att starta *El Sistema* Europe. Det nätverk som etablerades efter konferensen i Los Angeles betyder mycket. Vi ser att det vi arbetar med är hållbart och vi hjälper varandra med tips och idéer över alla slags gränser, säger Malin Aghed.

Det internationella samarbetet är viktigt för *El Sistema* i Göteborg. Utanför Norden är det framför allt skotska Raploch som *El Sistema* Ham-

markullen hittills har haft kontakt med. Deras ledare har utbildats på plats i Venezuela. I Raploch startade man 2008 och där har man följt utvecklingen mycket noga och mätt och dokumenterat allt från skolresultat till droganvändning. Många faktorer har undersökts och evaluerats. *El Sistema* ses som en förklaring till att en positiv utveckling har inletts.

Flera av mina kompisar från när jag var liten har hamnat på sorgliga ställen. De började hålla på med vapen och droger, många av dem kanske inte ens lever idag. De som började i El Sistema blev räddade. Jag vet inte vad som hade hänt med mig om jag inte hade fått tillgång till musiken. I en ungdomsorkester lär du dig att du måste fungera tillsammans med människorna runt omkring dig. Jag tror att det är en viktig lärdom i människans utveckling. (Gustavo Dudamel till Erik Almqvist i Filter 2010)

– Vi håller på att bygga upp något stort och vi känner att det kan få betydelse för utvecklingen i framtiden, säger Johanna Ericsson. Att alla får rätt att skapa. Alla kan vara med i någon form. Vi vill påverka tillsammans.

Efter konserten i Göteborgs Konserthus vände sig Helena Wessman till alla från *El Sistema* som hade medverkat:

– Vi har varit med om något historiskt i det här 75 år gamla huset. Nu känns det som om den nya tiden möter den gamla. Alla blir påverkade, vi blir påverkade, jag blir påverkad av er. Det är därför vi kan kalla detta integration.

Stora delar av Århus står inför en omvandling. Byggen för 63 miljarder kronor är planerade under de närmaste tio åren. En helt ny stadsdel med en filmstad, utbildningscentrum och ett spektakulärt bibliotek håller på att ta form i Århus hamn. Olika delar av staden kommer att förbindas via en snabbspårväg. Den stora nedlagda bangården och dess byggnader för godshandling har länge legat öde mitt i Århus centrum. Nu har Godsbanen, ett nytt produktionscentrum för scenkonst, bildkonst och litteratur, etablerats där. Gemensamt för de flesta byggprojekten är kultur.

– Det växer fram en kulturaxel mellan Århus Gamle by, Konserthuset, Konstmuseet Aros, Godsbanen och Urban Mediaspace, som är namnet på det stora projektet med bland annat biblioteksbygget i innerhamnen, säger Ib Christensen, Århus kulturchef.

Århus har 310 000 invånare och är Danmarks näst största stad. Många århusbor är unga och staden kallar sig gärna "Danmarks yngste by". Till den låga genomsnittsåldern bidrar alla studenter vid de sammanlagt 25 utbildnings- och forskningsinstitutionerna, bara vid Århus universitet läser bortåt 40 000. Befolkningen är ung men stadens rötter är gamla. Platsen vid Århusåns mynning började bebyggas redan på 700-talet. Det geografiska läget har gett staden dess namn. I de isländska sagorna skrevs det Aros. Ar har med å att göra och os med mynning, utlopp.

– Kultur definierar Århus identitet. Här finns en stark politisk vilja att markera sig kulturellt. Kultur och "vindmøller" ger energi! Folk här är stolta

över mycket, till exempel utomhusutställningen Sculpture by the sea, som varannan sommar lockar mer än 500 000 besökare. De är stolta över Aros, ett av norra Europas största konstmuseer och över att vi håller på att bygga Urban Mediaspace, en ny hamnstadsdel med ett av Europas främsta bibliotek, säger Ib. Liksom i Sverige har folkbiblioteken en fantastisk tradition i Danmark. Multimediehuset/biblioteket är en framsynt satsning för att säkra att alla de funktioner som ett folkbibliotek har idag förs vidare in i framtiden.

Det är ungefär femton år sedan kommunledningen i Århus började fundera på en ny inriktning för hamnområdet och planeringen för Staden vid hamnen inleddes. Den storskaliga omvandlingen av hamnen är det största projektet, men det byggs också mycket på annat håll i Århus. Hälften av allt byggande i Danmark sker där.

– Det finns en tydlig polarisering mellan Danmarks två största städer, säger Ib. Huvudstaden har en stark dominans, till exempel produceras bara fem procent av all dansk film utanför Köpenhamn. Men vi tycker inte att det ska finnas kultur bara i Köpenhamn och vi försöker att finna en annan identitet än "landets näst största stad". Vi samarbetar hellre med än för en kamp mot Köpenhamn, och vi arbetar för att inte bara vara en stad i Europa utan en europeisk stad.

Kanske kommer andelen filmer som produceras utanför huvudstaden att öka med tiden, för en av de anläggningar som redan etablerats i hamnområdet är Filmstaden Århus, delvis inrymd i ett gammalt turbinhus, och invigd 2003.

– En del av de verksamheter som kommer att flytta in i hamnområdet är privatfinansierade. Vilka privata byggherrar som är intresserade avgörs av konjunkturen. Bland annat finns det från privat håll tankar på att bygga ett 140 meter högt hus. Det skulle bli Danmarks högsta, men om det blir av eller inte är oklart idag.

För Godsbanens del är bakgrunden denna: Omkring järnvägsstationen som

ligger mitt i staden finns en stor slumrande rangerbangård. För tio år sedan lades godstrafiken ner och området blev öde. Det hade förstas ägare, Danske Statsbaner, men blev ändå liggande som ett slags ingenmansland mitt i staden.

År 2003 reste en grupp kommunfolk från Århus till Helsingfors. Bland annat besökte de Kabelfabriken där 53 000 kvm var fyllda med konst och kultur. Ib var med på resan.

– Vi blev väldigt inspirerade och ville få till stånd något liknande i Århus. Vi for hem med vår vision och sa: Vi vill bygga ett kulturhus här! Kultur- nämnden ställde sig bakom, kommunledningen var också positiv till idéerna och en process startade. Först tittade vi på gamla tullbyggnaden, ett rött vackert tegelhus i inre hamnen, men det var för litet. Istället började vi intressera oss för järnvägsområdet – stora outnyttjade ytor och byggnader mitt i en stor dansk stad. Vi tog kontakt med Realdania.

Det finns ingen svensk motsvarighet. I Danmark träder Realdania ofta in som finansiär till satsningar som har med staden, byggandet och byggnadsminnen att göra. Realdania är en kapitalstark privat fond, organiserad som en förening, som bedriver filantropisk verksamhet och stödjer projekt inom ett område som beskrivs som "den byggda miljön". Man beskriver sin verksamhet så här:

Realdanias mål är att stödja och sätta igång projekt på bebyggelseområdet som är till det allmännas bästa. Realdanias förmögenhet investeras så att den ger största möjliga avkastning. (...) Vi sätter fokus på frågor som utvecklande nybyggnation, tillämpningsbara innovationer, bra restaureringsmetoder, arkitektonisk och hantverksmässig kvalitet, bättre processtyrning, visionär stadsutveckling, forskning, förmedling och mycket mera. (...) Vi arbetar helst i partnerskap och nätverk, och vi lägger vikt vid ett aktivt samspel mellan eldsjälur, kommuner, institutioner, yrkes- och branschorganisationer.

– Realdania är en större maktfaktor och har haft mer inflytande än kulturministeriet på byggnadsverksamheten på kulturområdet i Århus, säger Ib.

Fonden verkar just för att bevara äldre bebyggelse och våra kontaktpersoner blev otroligt intresserade av vår vision för vad man skulle kunna göra av godsbanområdet. De ville engagera sig, berättar Ib, och 2005 skänkte Realdania 50 miljoner kronor till projektet. Tre år senare, efter segdragna förhandlingar, köpte Århus kommun en areal på 43 000 kvm av Danske statsbaner för att utveckla staden.

På sin hemsida skriver Godsbanen: "Visionen om ett stort kulturproduktionscentrum i hjärtat av Århus har förverkligats i samarbete mellan Århus kommun och Realdania."

– En viktig funktion med att använda den här marken är att stadens olika delar binds ihop. Rangerbangården har fungerat som en barriär. Nu kommer människor till produktionscentret och så kommer det att byggas nya bostäder på den mark kommunen köpt av DSB, säger Ib.

För att föra processen vidare måste stadsplanen förändras. Kommunen utlyste en tävling. Inspiration hämtades från när och fjärran:

Blandt de kulturbyggnader, som er nævnt til inspiration i materialet, er blandt andet Tate Modern i London, Dashanzi i Beijing og Holmens Kanonbådsskure i København. Omdannelsen af alle disse industribygninger til kulturelle fyrtårne er præget af at bevæge sig i grænselandet mellem restaurering og nyindretning. Dette stemmer i høj grad overens med, hvad man ønsker sig af omdannelsen af Godsbanen."

Det fanns flera stora byggnader på den gamla godsbangården. Huvudbyggnaden hade fungerat som administrationscentral för det in- och utgående godset. Till den huskroppen var två långa lagerhallar vinkelrätt kopplade. Enligt kommunfullmäktiges beslut skulle ytan på det nya kulturproduktionscentret uppgå till cirka 7 000 kvm. Det motsvarar precis storleken på huvudbyggnaden och de två hallarna tillsammans. I vinnarprojektet ingick

också en nybyggnad mellan dem. Därmed utökades den samlade arealen till den nuvarande ytan på 10 500 kvm. Det finns också andra byggnader, men de ingår inte i det nuvarande projektet.

År 2009 genomfördes planändringen och därefter kunde arbetet med att etablera ett produktionscentrum för scenkonst, bildkonst och litteratur börja. Många frågor måste avgöras. Exakt hur skulle byggnaderna moderniseras och byggas om? Vilka och vad skulle få plats? Hur skulle det nya produktionscentret drivas? Kommunfullmäktige beslutade att projektet skulle genomföras inom några fast definierade ramar: Processen skulle vara innovativ, den skulle byggas på öppenhet och medbestämmande, och kulturell kompetens skulle vara en ledande princip.

Några år tidigare, 2004, hade kommunen utarbetat dokumentet *Århus-model for borgerindragelse*. Där regleras i åtta punkter hur medborgarinflytandet ska säkras, till exempel: "Medborgarinflytandet skall ha Århus kommuns värderingar som utgångspunkt. Det betyder bland annat, att dialogen skall ske jämlikt och öppet", "Medborgarna ska ha reella möjligheter att delta" och "Det privata engagemanget i kommunens eller lokalområdenas utveckling ska främjas".

För att ta vara på Århusbornas synpunkter och idéer genomfördes i godsbaneprojektets inledningsfas en del experiment med medborgarinflytande. Det som kallades "12 till middag" blev mycket uppmärksammat.

– Det började vi med hösten 2008. Sex kvällar i oktober bjöd vi in till dialogmöten. Deltagare var personer från kulturlivet, näringslivet, utbildningsområdet, ungdomskulturen och så personer som normalt inte alls intresserar sig för stadens kulturutbud. Tillsammans diskuterade de olika frågor som var relevanta för etableringen av det nya produktionscentret. De idéer som kom fram från de mötena blev utgångspunkt för den fortsatta utvecklingen, berättar Ib.

För att hålla alla intresserade uppdaterade om processen startade Godsbanen när projektet inleddes en hemsida (www.godsbanen.dk). Där kan fortfarande den som vill se alla sex middagsbjudningarna för de filmades och lades ut där.

År 2009 utvecklades hemsidan med möjligheter till en löpande interaktiv dialog med medborgarna och med en mer levande presentation av projektet. Offentliga möten, workshops och "öppet hus" var andra vägar att släppa in medborgarna. Vandringer i godsbaneområdet med olika teman har också varit ett sätt att involvera århusborna.

– Det märks att folk är intresserade, säger Ib. När vi har haft öppet hus har det kommit mellan 400 och 500 personer, även kalla vinterdagar när byggnaderna fortfarande bara var en byggarbetsplats. Många av besökarna har inte hört till dem vi är vana att se. Det har till exempel varit folk som bor i närheten och personer som har jobbat på godsbangården förr.

Ib berättar också om *Forandringsagenterne*.

– Det var ett projekt som genomfördes 2010 och som ledde fram till många konstruktiva förslag om Godsbanens organisation och identitet, samtidigt som de fyrtio deltagarna tillägnade sig kompetens inom bland annat processledning.

En komplikation under processen är att det uppstod en del konflikter mellan professionella konstnärer och amatörer. Den djupaste var med en kultur-institution som hette Huset. Där fanns olika verkstäder för foto, grafik och textil.

– De professionella konstnärerna hade hårda krav och önskningsar om att inte släppa in amatörer, eller i varje fall att som första prioritet säkra arbetsro för de professionella, men kommunen var kompromisslös eftersom det var politiskt fastlagt att det skulle vara ett ställe för alla.

Ib säger att konflikten har präglat mycket av förberedelsefasen, och att hanteringen av den blir en avförande faktor för Godsbanens framgång.

– Kommunen har hela tiden varit inriktad på att inte bara tillgodose publikens behov, utan också producenternas, det vill säga konstnärers av alla slag. Folk i Århus ska både kunna ta del av konst och kultur och utöva sina konstnärliga yrken här. Vi erbjuder faciliteter av många olika slag för stadens invånare. Vi har stora scener, ateljéer och verkstäder och vi har också inrättat nio lägenheter för gästande konstnärer.

Godsbanens mål är också att vara ett tvärkulturellt centrum:

Produktionscentret vil helt konkret være centreret omkring de tre kunstarter scenekunst, billedkunst og litteratur, men frem for alt vil det dog blive et tværkulturelt hus. Derfor er en helt overordnet målsætning at få skabt nogle rammer, som stimulerer det tværkunstneriske og tværfaglige samarbejde. Ad denne vej er det forhåbningen, at også helt nye forgreninger inden for kunstproduktionen vil udvikle sig. Dette skal hjælpe med at holde Århus helt i front, når det kommer til produktionen af banebrydende kunst, der er helt på højde med sin tid.

Under många år hade företrädare för Socialdemokraterna eller Socialistisk Folkeparti befattningen som Århus kulturrådman.

– Sedan 2011 är den rådman som har ansvar för kulturområdet en ung konservativ man, Marc Perera Christensen. Rådmanen säger att han själv tillhörde dem som var skeptiska till Godsbaneprojektet i början. Han tyckte att det verkade "hippieaktigt", men har sagt att han de närmaste tre åren inte ska störa den process som pågår, utan ge den en chans. Det är bra, men det innebär också att vi måste få allt att fungera innan den tidsfristen löper ut, konstaterar Ib. Godsbanen invigdes i mars 2012.

Enligt Ib har kulturen generellt fått en starkare ställning på senare år. Han märker att det ofta numera i den politiska retoriken talas om kulturen som en nödvändig förutsättning för utveckling.

– Kultur är inte längre något som bara förknippas med konstnärliga yrken och kreativa näringar, säger Ib Christensen. Kulturen kan också spela en roll för utvecklingen på många områden. Det är fortfarande kontroversiellt, men vi försöker öka insikten om att kultur gynnar kreativitet och innovationskraft över huvud taget.

Det byggs en ny stadsdel i Århus hamn. Allt är stort. Gula lyftkranar sträcker sina halsar som jättegiraffer över betongbilar, bogserbåtar, lastbilar, pontoner

och berg av jord och grus. Allt är i rörelse. Det är som i den gamla adventspsalmen: "Berg, sjunken, djup, stån opp!" Det pålas, borras, grävs och schaktas. Långa rostfärgade järnplattor bankas ner i havsbotten till stöd för nya kajkanter medan gamla kajer och pirar fraktas bort och schaktmassor utökar befintliga markområden.

– Rolf Hapel, förvaltningschef för *Borgerservice og biblioteker*, och Huvudbibliotekets chef Knud Schulz formulerade tidigt en vision för ett framtidens bibliotek och det är den som är drivkraften bakom hela det här projektet, säger projektledaren Marie Östergård.

Mot slutet av nittiotalet började det bli uppenbart att Huvudbiblioteket, byggt 1934, inte skulle räcka för framtidens behov. Det var redan trångt och dessutom höll bibliotekens roll på att förändras. Från att ha varit en plats för böcker blev det allt viktigare med utrymmen för människors möten och för aktiviteter.

– För barnens del var förändringen särskilt tydlig. Förr var ett barnbibliotek en plats med barnböcker. Nu behövdes plats för barns kroppar och lek. Bibliotek har alltmer kommit att förknippas med ordet mötesplats. Hela historien om omvandlingen av inre hamnen är en fantastisk berättelse om att en vision kan ha en stor kraft. Visionen ger svaret på många önskningsar samtidigt, säger Marie.

Den första tanken var att bara bygga till det nuvarande bibliotekshuset, men efter ett tag kom man fram till att det skulle vara mer ekonomiskt att bygga nytt. Blickarna föll på ett område österut mot Århusbukten och Kattegatt, och det var nu som hamnen kom med i bilden.

Bibliotekets behov av nya lokaler sammanföll med att Århus kommun började intressera sig för just det området. Liksom i många andra hamnstäder saknade århusborna tillgång till vattnet. Havsbukten var avskild från staden i övrigt och området reserverat för hamnverksamhet och industrier. Nu såg kommunen möjligheter att skapa en helt ny stadsdel där och tog fram en ny generalplan. Marie påpekar att tillgänglighet till vatten är en internationell trend inom stadsplaneringen.

– Det som händer i Århus nu sker samtidigt på andra många platser. Det finns paralleller i till exempel Hamburg, Oslo, Malmö och Göteborg. I städernas centrala delar har stora områden vid vattnet varit avskärmade och otillgängliga för invånarna, men nu pågår flera liknande stadsomvandlingar, säger hon.

I Århus är det kommunen som äger marken (eller egentligen staden tillsammans med hamnen, men staden äger också hamnen). Ett problem var att de vidsträckta markytorna vid vattnet låg öde och avfolkade. Det var inte alls lockande att röra sig där, framför allt inte kvällstid. Det behövdes stora institutioner som kunde dra dit människor. Byggnader för utbildning skulle kunna ge liv och rörelse. Det skulle också ett bibliotek kunna göra.

– I den nya generalplanen var vissa hamnområden reserverade för bostäder, andra för rekreation och offentliga byggnader. I den inre delen fanns en vit fläck för en offentlig byggnad. Där skulle det enligt planen gå bra att uppföra till exempel ett bibliotek, säger Knud Schulz.

Rolf Hapel presenterade idén om ett framtidens bibliotek och 2003 beslutade Århus kommunfullmäktige att bevilja medel till ett stort, rymligt och avancerat multimediehus med kapacitet att ta emot 3 500 besökare dagligen. Samma år fastställdes en stadsutvecklingsplan som omfattade de stadsnära hamnområdena. År 2005 bestämde kommunfullmäktige att Multimediehuset skulle placeras i hamnen. De närmaste två åren förbereddes en arkitektävling, en värdegrund utvecklades och processer för medborgarinflytande genomfördes. År 2008 utlystes en arkitektävling som avgjordes 2009. En representant från varje politiskt parti i kommunfullmäktige satt med i juryn.

Det är tvärtom mot i sagan. Av tummen bidde det en hel rock. Det handlar inte längre bara om ett nytt bibliotek. Det rör sig om ett samlat projekt vars formella namn är *Urban Mediaspace Aarhus*. Det omfattar Multimediehuset, det vill säga framtidens huvudbibliotek inklusive lokaler för medborgarservice

och en underjordisk parkeringsanläggning för 1 000 bilar, öppning av den del av ån som fortfarande är övertäckt, nya stadsrum i hamnen för utomhuskonserter, marknadsplatser och "den dagliga oorganiserade aktiviteten", samt omläggning av infrastrukturen i området och klimatsäkring av kajerna och ån.

Det nya biblioteket har inte något namn än så länge, bara olika arbetsnamn, vanligtvis Mediaspace eller Multimediehuset. Inga statliga medel har gått till projektet. Precis som beträffande Godsbanen är Realdania en viktig finanssör för *Urban Mediaspace Aarhus*. Fonden donerar cirka 200 miljoner till hamnplatserna och investerar genom sitt dotterbolag Realdania Byg dessutom 500 miljoner i parkeringsanläggningen. När allt är klart ska Realdania Byg överta parkeringsdelen och driften av den. Århus kommun som är byggherre, ska bidra med 1,3 miljarder kronor, varav försäljningen av det nuvarande huvudbiblioteket väntas ge en andel. Hyresintäkter från andra institutioner räknas också med i finansieringen. Dessutom har fonden A.P. Møller og Hustru Chastine Mc-Kinney Møllers Fond til almene Formaal skänkt 17 miljoner kronor. Multimediehuset kommer inte enbart att rymma ett bibliotek och parkeringsplatser.

– Vi visste redan från början att vi ville samlokaliseras med andra institutioner, säger Marie. Att till exempel biblioteket och medborgarservicen ska finnas i samma lokaler har länge varit ett mål. Det har inte varit möjligt hittills, men när Multimediehuset är klart kommer vi under samma tak. Redan från början planerade vi att hyra ut till andra institutioner med inriktning på media, kultur eller undervisning. De delar som ska hyras ut omfattar nu drygt 10 000 kvm.

Hela byggnadens bruttoyta blir 28 000 kvm, biblioteket och medborgarservicen upptar 17 500 kvm. Huset får fyra etage ovan jord, varav två ska vara öppna för publiken. Där kommer rummet som i planen kallas Scriptorium att ligga. Det är en läsesal, och den enda platsen i byggnaden där det ska vara tyst och stilla. Andra delar, som alla räknas till biblioteket, är Det lekande biblioteket, laboratorier och projektrum. Böcker, tidskrifter, spel, musik etc ska placeras i Mediearealen. I Multimediehuset ska det också finnas kaféer,

mötesrum, och *Amme-spiserummet* där barngrupper och familjer ska kunna äta. Det kommer också att finnas teaterscener, utrymmen för debatter och föredrag, verkstäder av olika slag och mycket mer. Alla planer är inte fixerade ännu, och inredningen är inte alls fastställd.

– Vi bygger ett multiflexibelt hus och vi arbetar enligt principen *last responsible minute*. Det betyder att vi väntar med alla beslut som är möjliga att skjuta upp tills vi vet tillräckligt mycket. Vi har avsiktligt inte alls tittat på inredningen ännu. Vi bygger ju för framtiden och till exempel material, färger och utrustning för service förändras hela tiden. Ibland är det här arbetssättet frustrerande för arkitekterna. Superflexibilitet är svårt, dyrt och ibland tråkigt, men vi väljer det när det fungerar för huset ska ju stå i hundra år, säger Marie.

Förutom de fyra våningarna över jord ska det också byggas flera underjordiska planer.

– Det ska bli två underjordiska etage med lager, serverrum etc. Det är också därefter under jorden som alla bilarna ska placeras, berättar hon.

Klimatsäkring, som är en av projektet Urban Mediaspaces uppgifter, innebär att den nya bebyggelsen vid vattnet ska skyddas mot de översvämningar som man väntar att klimatförändringarna ska ge.

– Kajkanterna höjs för att klara att vattennivån stiger. Och för att förhindra att saltvatten strömmar in i ån vid översvämningar och när vattennivån ökar på grund av klimatförändringarna byggs en sluss i åmynningen, berättar Knud Schulz.

Klimatsäkringen och garagebygget pågår samtidigt och allt är enligt planen. Ett syfte med det underjordiska garaget är att få bort bilarna från gatuparkeringarna.

– Det betyder inte att det blir fler parkeringsplatser i Århus, inskjuter Knud.

– Nej, men inte heller färre, säger Marie.

Snabbspårvägen som ska passera Urban Mediaspace kan vara en satsning som ligger i linje med arbetet för minskad klimatpåverkan och mycket talar också för att det kommer nya trafiklösningar framöver. Hur visionärt är det

Det blir dels ett fysiskt rum, dels ett ställe där man kan få och skapa kontakter

då att bygga framtidens bibliotek ovanpå ett parkeringshus?

Just den delen verkar inte handla så mycket om visioner. Enligt Marie Österberg försvinner i och med uppförandet av Multimediehuset ett antal parkeringsplatser från området, och dessutom finns det ett krav på ett specifikt antal parkeringsplatser per kvadratmeter när man uppför en ny offentlig byggnad.

Det är kommunen som äger både byggnaden och den omkringliggande marken. Kommunen ska stå för driften av allt utom parkeringsdelen. Den kommer alltså fondens dotterbolag Realdania Byg både att äga och driva.

Urban Mediaspace är Århus största anläggningsprojekt någonsin.

– Det är en del av förändringen av innerhamnen från industrihamn till stadsrum. Vi ändrar berättelsen om Århus, från att ha varit ett industrisamhälle blir det ett kunskapsamhälle. Århus nya historia kommer att handla om att medborgarna får en vattenupplevelse. För detta behövdes en ombyggnad, säger Knud.

Han besvarar själv sin retoriska fråga: Vad kommer Multimediehuset att betyda?

– Det skapas en ny plats i staden. Det blir dels ett fysiskt rum, dels ett ställe där man kan och få kontakter, skapa och utveckla relationer och bygga nätverk. Det har inget med kultur att göra! Vi har redan massor av museer. Multimediehuset ska bli ett ställe för befolkningens lärande och relationer.

Knud visar på en stor karta över den inre hamnen:

– Här norr om platsen för Multimediehuset ligger först en konstgjord landtunga med den gamla tullboden som är ett kulturminne. Bortanför tullboden ligger Havnepladsen. Den ska inte bebyggas utan lämnas som en öppen plats för till exempel rockkonserter. Omedelbart väster om den innersta hamndelen går idag en fyrfilig väg. Två filer ska tas bort och så ska snabbspårvägen gå där. När dessa tre delar är färdiga ska vi schakta bort den långa piren som nu ligger mitt i hamnbassängen och till sist ska vi frilägga ån.

Medborgarinflytandet har varit en stor del av arbetet med det nya multimediehuset.

– I biblioteksvärlden har medborgarinflytande en stark tradition, konstaterar Marie. Vår önskan var ända från början att utöka det ännu mer när det gäller Mediaspace. Vi sa att vi utvecklade "Århusmodellen Plus". Det fanns ett beslut i kommunen om att tid och pengar fick användas för detta. Våldigt, väldigt många och långa processer har startas och slutförts. Till exempel arbetade vi det första året med att ta fram en värdegrund i sju punkter. Olika grupper har involverats – medarbetare, samarbetsparter, nätverk, intresserade och biblioteksbesökare.

I en annan process samlade man in tankar om vad det kommer att innebära att vara brukare och medarbetare i det nya multimediehuset.

– Det fanns mycket utopier och drömmar som det var viktigt att börja tala om och kommunicera. Ett led i processen var att personer fick skriva ett postkort till en vän i framtiden för att sätta igång tankarna. Vad är viktigt? Varför är det över huvud taget viktigt med ett multimediehus? Är visionen ett svar på brukarnas behov? Mellan 20 och 30 olika teman kom upp. Hela det materialet blev sedan grund för två seminarier med politiker, nätverk, samarbetsparter och medarbetare.

Den direkta *borgerindragelsen* inleddes 2005. Det var efter att generalplanen var klar och efter att helhetsplanen för de stadsnära hamnområdena antogs. Hur tungt väger då medborgarnas vilja, till exempel mot de privata finansierarnas?

– Realdania är en fond, och kan väl som sådan inte betraktas som en privat investerare. Deras dotterbolag Realdania byg är ett privat bolag, som ska driva parkeringsanläggningen. Det finns inget entydigt svar på vems vilja som väger tyngst. Det är helt beroende på situationen och ämnet.

Enligt Marie är det i allmänhet mycket stor skillnad på vilka teman fonden och Realdania byg förhåller sig till och de teman som intresserar medborgarna.

– Och vi har ännu inte upplevt att dessa saker har kolliderat, säger hon.

Men om medborgarna kommer fram till en sak och de lokala politikerna till en annan, vems linje väger då tyngst? Vem har sista ordet, politikerna eller den privata finansiären?

– I slutändan är det politikernas ansvar att fatta de slutgiltiga besluten. Så är det i varje politisk organisation. Det är Århus kommun och därmed Århus kommunfullmäktige som är formell byggherre. Därför är det också de som har ansvar för att fatta beslut mot bakgrund av de olika ståndpunkter och önskningsar som kan förekomma bland olika medborgare och intressenter, fastslår Marie.

Ib Christensens intryck är att folk i Århus över lag är positiva till den omvandling som staden genomgår. Marie Östergård och Knud Schulz delar den uppfattningen.

– Sedan går det säkert att hitta någon som hellre vill ha ett nytt daghem, eller någon som inte alls har hört talas om bygget av till exempel Urban Mediaspace, men folk i allmänhet gillar den här utvecklingen, säger Marie. Och det råder total politisk enighet om båda de stora projekten.

Den globala ekonomiska krisen har påverkat både Urban Mediaspace och Godsbanen.

– Det är inte så att något kommer att elimineras, men tempot blir betydligt långsammare, säger Ib Christensen. Bostadsbyggandet runt Godsbanen går framåt i mycket långsam takt, och också i hamnen har tempot dragits ner. I förhållande till många andra länder är nedskärningarna på kulturområdet i Århus begränsade, men för första gången märker vi nu av besparingar.

Knud Schulz har samma uppfattning.

– Århus är påverkat av krisen, men den har inte påverkat pengarna till att förverkliga Urban Mediaspace Aarhus som kommer att genomföras enligt planerna.

Multimediehuset ska tas i bruk under senare delen av år 2014 och mot slutet av 2015 ska resten av projektet vara färdigt.

Grunden för alltihop

Citaten i texten är hämtade från följande källor: John Howkins, *The Creative Economy. How People Make Money from Ideas*, London Penguin, 2007 (orig, 2001), s 220; Europeiska kommissionen, *Grönbok. Att ta tillvara potentialen i den kulturella och kreativa sektorn*, 2010; Nina Burton "Shakespeares röster föddes på London Bridge", *Svenska Dagbladet*, 29 januari 2012, se vidare hennes Flodernas bok, Albert Bonniers förlag 2012, s 354 och 362; David Throsby, "Modelling the cultural industries", *International Journal of Cultural Policy*, 14:3, 2008, s 230. Pier Luigi Saccos kulturekonomiska periodindelning återfinns i hans "Culture 3.0: A new perspective for the EU 2014-2020 structural funds programming", 2011.

Vevring

Citat i texten är hämtade från Petter Öhnells uppsats "Vad är grejen med Vevringutställningen?", Institutionen för kulturvetenskaper, Göteborgs universitet 2010. Erlend Hammers artikel "Den viktigste norske kunstutstillingen du ikke får sett i år" publicerades i *Dagbladet* den 17 september 2010.

Vara

Annacarin Ömans artikel "Skulpturer till Varas blå stationshus tar form i Berlin" publicerades i *Lidköpingsnytt* den 2 februari 2012.

Hammarkullen

Citaten från intervjuer med José Antonio Abreu och Gustavo Dudamel är hämtade från Erik Almqvists artikel "Dirigentens dilemma" publicerad i tidskriften *Filter*, juni/juli 2010.

Århus

Textcitaten om Realdanias och Godsbanens verksamheter är hämtade från organisationernas webbsidor: www.realdania.dk respektive www.godsbanen.dk.

Att läsa vidare

För den som är intresserad av kulturen som utvecklingsfaktor finns en omfattande och växande litteratur. På svenska har Lisbeth Lindeborg och Lars Lindqvist sammanställt antologin *Kulturens kraft för regional utveckling* (SNS förlag 2010), där en rad forskare och kulturaktörer medverkar. En utökad och delvis omarbetad version av boken är under utgivning på engelska. Om *Cultural Planning* har Christina Hjorth och Kerstin Lundberg skrivit en praktisk handbok *Att fånga platsens själ* (SKL Kommentus 2011), användbar för alla som i kommunala eller regionala sammanhang vill arbeta med frågorna. I David Karlssons bok *En kulturutredning om pengar, konst och politik* (Glänta 2010) diskuteras kulturens roll i samhällsutvecklingen ur ett övergripande kulturpolitiskt perspektiv.

Oavsett vilken platsen är eller vilka förutsättningar som råder så gäller det att hitta känslan. Känslan för platsens karaktär, för dess historia men framförallt för människorna som lever där.

I norska Vevring sammanfattas känslan som "dugnad. Det står för samarbete, tillhörighet och gemenskap. I Dalsland motverkas känslan av att vara den bortglömda landsändan med satsningen på ett nordiskt litterärt centrum. I Vara växelverkar internationell och lokal kultur och skapar känslan av ett uppkäftigt kulturcentrum mitt i odlingsbygden. Storstaden Århus får en helt ny känsla när den förvandlas från industri- och hamnstad till ett europeiskt centrum för kultur och kreativitet.

Det viktiga är "att hitta känslan" säger Göteborgssymfonikernas dirigent Gustavo Dudamel som tog El Sistema och den gemensamma glädjen i musiken till Hammarkullen.

I denna skrift ges fem aktuella exempel på hur central kulturen kan vara för att få till stånd utveckling och väcka framtidstro.

Streckkod